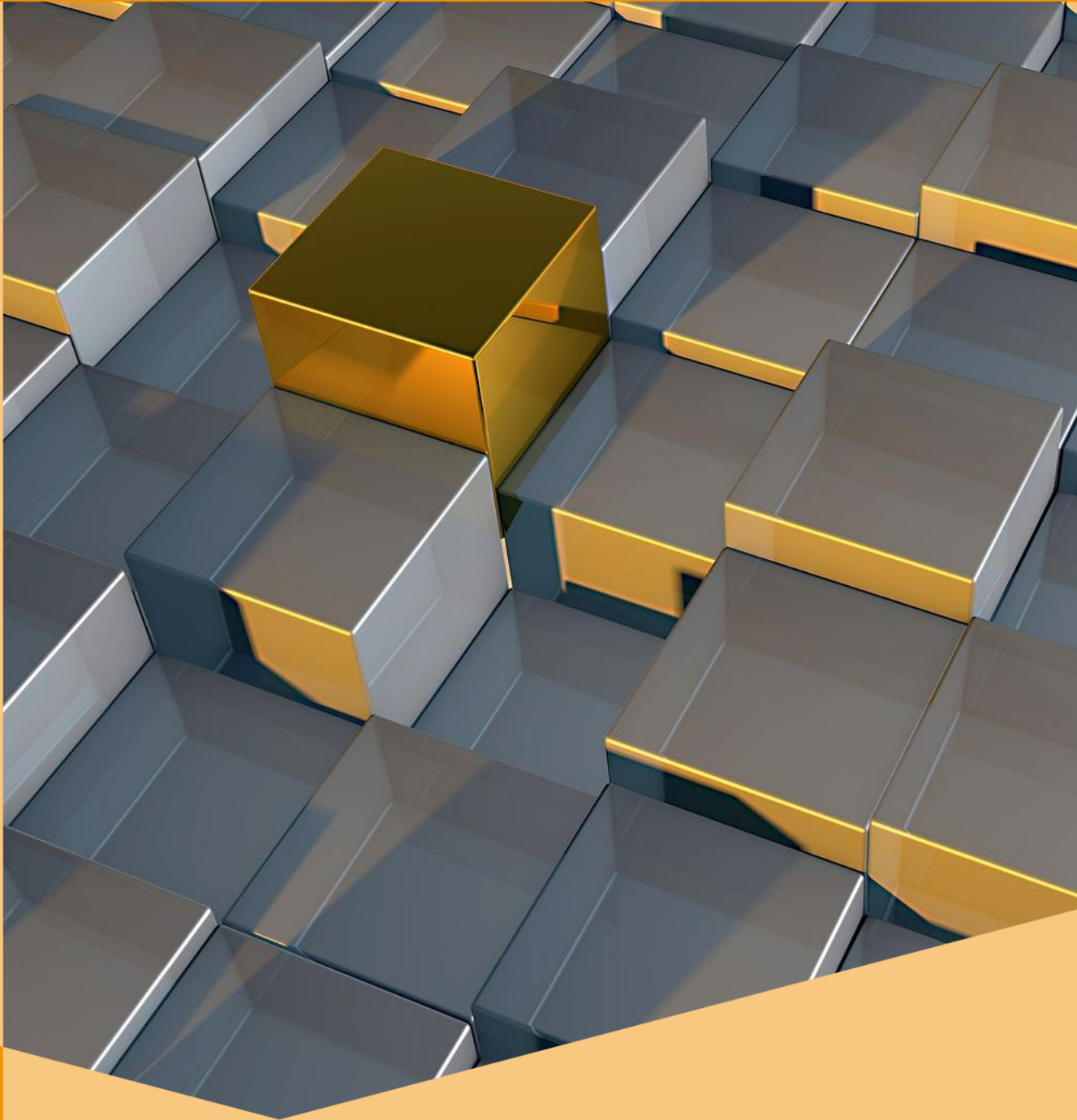

REGIOPLAN
BELEIDSONDERZOEK

Omgangsregeling tussen ouders na scheiding

- EINDRAPPORT -

Auteurs

Sanne Berends
Laura Buimer

Amsterdam, 26 juni 2020
Publicatienr. 19164

Inhoudsopgave

Samenvatting	1
1 Inleiding	1
1.1 Aanleiding voor onderzoek	1
1.2 Doel onderzoek en onderzoeksvragen	2
1.3 Leeswijzer	2
2 Opzet van het onderzoek	4
2.1 Voorbereidend werk	4
2.2 Stapsgewijze analytische opzet	4
2.3 Inventarisatie literatuur	5
3 De stapsgewijze analyse	7
3.1 Stap 1: verschillen in welzijn tussen co-ouderschapsgezinnen en niet co-ouderschapsgezinnen	7
3.2 Stap 2: de invloed van selectie-effecten	11
3.3 Stap 3: lessen uit het buitenland	14
4 Conclusie	21
4.1 Samenvatting	21
4.2 Conclusie	22
4.3 Beperkingen en vragen voor de toekomst	23
5 Bibliografie	25
Bijlage 1 – Tabel methodologische kenmerken	29
Bijlage 2 – Begeleidingscommissie	33

REGIOPLAN
BELEIDSONDERZOEK

Samenvatting

S

Samenvatting

Dit literatuuronderzoek heeft tot doel om inzichtelijk te maken of het wenselijk is dat er een wettelijk uitgangspunt wordt ingevoerd dat de zorgrechten en -plichten na scheiding in beginsel gelijk verdeelt over beide ouders, maar waarbij het de ouders – of indien nodig de rechter – vrij staat om te komen tot een andere verdeling. De aanleiding voor dit onderzoek is een door ChristenUnie-Kamerlid Van der Graaf in juli 2018 ingediende motie. In dit onderzoek hebben wij een inventarisatie gemaakt op basis van in de literatuur bekende bevindingen omtrent de voor- en nadelen van een min of meer 50/50-verdeling in relatie tot het welbevinden van de verschillende betrokkenen binnen het scheidingsgezin. Ons onderzoek leert dat de literatuur geen directe of indirecte argumenten levert voor een conclusie dat een wettelijk uitgangspunt voor een gelijke verdeling van zorgrechten en zorgplichten wenselijk zou zijn om de belangen van kinderen en ouders bij echtscheiding te dienen. Zo suggereert het empirische bewijs dat aanpassing van de wetgeving niet de beoogde positieve gevolgen heeft. Aan de hand van een stapsgewijze analytische opzet, bestaande uit drie stappen, zijn wij tot deze conclusie gekomen.

In stap 1 hebben we een overzicht gevormd van de verschillen in welbevinden die in de literatuur gerapporteerd worden tussen betrokkenen in co-ouderschapsgezinnen en betrokkenen in niet co-ouderschapsgezinnen. Uit de analyse van de literatuur bleek dat er veel empirisch onderbouwde positieve bevindingen voor co-ouderschap te vinden zijn en één enkele negatieve bevinding. Positief is dat voor kinderen het welzijn in algemene zin beter is (Poortman & Van Gaalen, 2017), zij minder last hebben van psychologische problemen (Bauserman, 2002; Westphal, 2015), zij minder last hebben van emotionele problemen en gedragsproblemen (Amato & Gilbreth, 1999; Bauserman, 2002), het stressniveau lager is (Turunen, 2014), de relatie met beide ouders beter is (Sodermans & Vanassche, 2015; Westphal, 2015) en de relatie met grootouders van beide kanten beter is (Westphal, 2015). Positief voor ouders is dat er aanwijzingen dat zij een betere fysieke en emotionele gezondheid hebben in vergelijking met eenhoofdige gezinnen (Melli & Brown, 2008), dat er bewezen is dat er sprake is van een evenrediger verdeling van de zorgtaken (Bakker, 2015) en daardoor voor moeders minder tijdsdruk (Botterman et al., 2015; Sodermans & Vanassche, 2015; Vanassche et al., 2015), waardoor moeders een meer gebalanceerd leven kunnen leiden en er minder sprake is van stress (Bakker, 2015), en er, eveneens voor moeders, meer ruimte beschikbaar is voor de carrière (Botterman et al., 2015; Sodermans & Vanassche, 2015; Vanassche et al., 2015), en meer kans op een nieuwe relatie (Bakker, 2015; Sodermans & Vanassche, 2015). Een vastgestelde negatieve bevinding omtrent co-ouderschap voor kinderen is instabiliteit als gevolg van het heen en weer verhuizen tussen beide ouders (Baude et al., 2016; Havermans & Matthijs, 2011; Havermans, Sodermans & Matthijs, 2015; Fehlberg et al., 2011; Vanassche et al., 2011). De empirisch onderbouwde negatieve resultaten van co-ouderschap op ouders hebben betrekking op vaders. Zij ervaren meer tijdsdruk (Van der Heijden et al., 2016) en hebben minder kans op een nieuwe relatie (Bakker, 2015). In geen van de aangehaalde studies is gecontroleerd voor specifieke kenmerken van ouders die kiezen voor een co-ouderschapregeling.

In stap 2 speelden deze specifieke kenmerken wel een belangrijke rol. We onderzochten hierin of de veelal positieve bevindingen over het welbevinden van betrokkenen binnen een co-ouderschapsregeling verklaard kunnen worden door een causaal verband met deze regeling, of dat er andere redenen aan ten grondslag liggen. Op basis van de bestudeerde literatuur is het aannemelijk dat een groot deel van de verschillen in welzijn tussen gezinnen met en zonder co-ouderschapsregeling niet het gevolg zijn van de co-ouderschapsregeling, maar van selectie-effecten. De belangrijkste selectiekenmerken zijn: een relatief hoge sociaaleconomische status (Bakker, 2015) (onderverdeeld in hoogopgeleid zijn (Bakker & Mulder, 2013; Poortman & Van Gaalen, 2017; Spruijt & Duindam, 2009) en over veel economische hulpbronnen beschikken (Bakker & Mulder, 2013; Poortman & Van Gaalen, 2017; Westphal, 2015)), een relatief lage mate van conflict tussen de ouders, zowel voor als na de scheiding (Poortman & Van Gaalen, 2017; Spruijt & Duindam, 2009; Spruijt & Kormos, 2014; Steinbach, 2018; Westphal, 2015), en een relatief hoge mate van betrokkenheid van beide ouders bij de opvoeding (Bakker, 2015; Sodermans & Vanassche, 2015). Er zijn echter ook studies bekend die concluderen dat de voordelen van co-ouderschap voor het welzijn van kinderen overeind blijven, ook als er niet aan (alle) selectiekenmerken voldaan wordt (Nielsen, 2017; Nielsen, 2018; Turunen, 2017). Hoewel deze tegengeluiden bestaan, lijkt het waarschijnlijk dat de positieve uitwerkingen van een co-ouderschapsetting op het welzijn van kinderen niet per se een causaal verband vertonen met de co-ouderschapsregeling, maar dat deze positieve uit-

werkingen veelal op een andere manier verklaard kunnen worden, namelijk op basis van een aantal selectiekenmerken. Deze belangrijkste criteria zijn: een hoge sociaaleconomische status, een lage mate van conflict en een goede ouder-kindrelatie. Aangezien deze selectiviteit bij een wettelijke invoering ervan grotendeels zal verdwijnen, hebben we in de volgende stap gekeken naar ervaringen van landen waarin een dergelijke wetswijziging reeds heeft plaatsgevonden.

In stap 3 wierpen we een blik op andere landen die het co-ouderschap reeds als prioritair model reeds hebben ingevoerd, om te leren wat de uitwerking hiervan is. De drie landen die hierin centraal stonden waren Zweden, België en Australië. Na bestudeerd te hebben wat de uitwerkingen zijn van de invoering van co-ouderschap als prioritair model (wat het dichtst in de buurt komt van een wettelijke invoering van een 50/50-verdeling) zijn de belangrijkste uitkomsten dat:

- 1) co-ouderschap geen oplossing is om meer communicatie en/of samenwerking tussen de ouders te bewerkstelligen en ook niet om conflicten tussen ouders te beheersen;
- 2) er bij co-ouderschap als prioritair model te veel wordt uitgegaan van de ouders, die vijftig procent als het hoogst haalbare gaan beschouwen waarop zij 'recht' denken te hebben en mogelijk de belangen van het kind uit het oog verliezen.

Omdat beide punten een negatieve uitwerking hebben op het welzijn van het kind, heeft er in Zweden een hervorming van de wet plaatsgevonden: in het huidige systeem is de Zweedse rechtbank verplicht om alert te zijn op risicofactoren, zoals ouders die elkaar diep wantrouwen en ouderlijke onverzettelikheden. Ook in Australië hebben de negatieve effecten van het verplichten van co-ouderschap ertoe geleid dat co-ouderschap niet langer een prioritair model is, en dat er meer rekening gehouden dient te worden met de bescherming van het kind tegen blootstelling aan geweld. Ten slotte wil ook België het co-ouderschapmodel als prioritair model herzien en meer inzetten op begeleiding van scheidende koppels.

REGIOPLAN
BELEIDSONDERZOEK

Opzet van het onderzoek

1

1 Inleiding

1.1 Aanleiding voor onderzoek

In de afgelopen decennia is het Nederlandse beleid omtrent ouderschap na echtscheiding meermaals veranderd. Jarenlang leidde een echtscheiding er automatisch toe dat het ouderlijk gezag, zoals dit gold ten tijde van het huwelijk, ophield te bestaan en de voogdij bij één van de ouders kwam te liggen. In de meeste gevallen was dit bij de moeder. In 1995 zorgde een wetwijziging ervoor dat beide ouders het ouderlijk gezag na ontbinding van een huwelijk door echtscheiding op hun beider verzoek konden behouden.¹ Dit hield in dat de optie voor gezamenlijk gezag bestond, hoewel het in de regel nog vaak bij één van de ouders kwam te liggen. Drie jaar later, in 1998, zorgde een wetwijziging ervoor dat continuering van het gezamenlijke ouderlijke gezag na echtscheiding de regel werd.² Vanaf dat moment was er niet langer een rechterlijke beslissing nodig om gezamenlijk gezag af te dwingen, maar juist om eenhoofdig gezag af te dwingen. Het ging in deze nieuwe wet echter uitsluitend om gezagsco-ouderschap, wat betekent dat ex-partners alle belangrijke beslissingen omtrent de kinderen samen moeten nemen, maar waarbij niets gezegd wordt over de verblijfsduur van het kind bij elk van de ouders. Bij verblijfsco-ouderschap is er sprake van een min of meer gelijke verdeling van het verblijf van het kind bij beide ouders. De huidige wet- en regelgeving omtrent de omgangsregeling na scheiding vindt zijn oorsprong in de in 2009 aangenomen 'Wet bevordering voortgezet ouderschap en zorgvuldige scheiding'.³ Deze wet verplicht scheidende ouders om een ouderschapsplan op te stellen. In dit ouderschapsplan moet een aantal onderdelen aan de orde komen, zoals: (1) de verdeling van zorg- en opvoedingstaken (indien beide ouders gezag hebben) of het opstellen van een omgangsregeling (indien slechts één ouder gezag heeft); (2) de frequentie waarmee en de wijze waarop ouders informatie uitwisselen over het kind; (3) de verdeling van de kosten van de verzorging en de opvoeding (alimentatie). Aan het opstellen van het ouderschapsplan liggen twee doelstellingen ten grondslag:

- het bewerkstelligen van meer contact tussen kinderen en de beide ouders;
- het beperken van conflicten tussen ouders.

Deze twee doelstellingen zouden moeten leiden tot het verminderen van de nadelige gevolgen van een scheiding voor kinderen, en daarmee samenhangend voor een hoger welbevinden van kinderen en ouders ten tijde van en na een scheidingsprocedure.

Uit de literatuur blijkt echter dat deze twee doelstellingen niet behaald worden. Het ouderschapsplan heeft niet méér contact bewerkstelligd tussen ouders en kinderen (Ter Voert & Geurts, 2013; Tomassen-Van der Lans, 2015; Van der Valk & Spruijt, 2013), noch is het aantal ex-koppels dat na echtscheiding in een juridische vervolprocedure belandt afgenomen (Tomassen-Van der Lans, 2015). In het promotieonderzoek van Tomassen-Van der Lans (2015) werden 600 echtscheidingsdossiers uit 2008 (voor invoering van het ouderschapsplan) vergeleken met 600 echtscheidingsdossiers uit 2010 (na invoering van het ouderschapsplan). In beide gevallen belandde een gelijk aantal koppels na de echtscheiding in een juridische vervolprocedure: elf procent. Signalen dat het ouderschapsplan in de praktijk niet werkt, werden ook genoemd door Van der Valk & Spruijt (2013) die in 2013 scholieren met gescheiden ouders ondervroegen over de conflicten tussen hun ouders en problemen bij de kinderen zelf. Zij concludeerden dat kinderen die een scheiding meemaakten na invoering van het ouderschapsplan niet beter af zijn dan kinderen die voor die tijd een scheiding meemaakten. Er worden zelfs wat meer problemen geconstateerd bij kinderen die na het verplicht stellen van het ouderschapsplan een scheiding hebben meegemaakt in vergelijking met kinderen die vóór het verplicht stellen van het ouderschapsplan een scheiding hebben meegemaakt.⁴ Het opstellen van een ouderschapsplan leidt doorgaans niet tot het bewerkstelligen van

¹ Staatsblad 1995, 240: Wet van 6 april 1995 tot nadere regeling van het gezag over en van de omgang met minderjarige kinderen (i.w.tr. 2 november 1995).

² Staatsblad 1997, 506: Wet van 30 oktober 1997 tot wijziging van, onder meer, Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek in verband met invoering van gezamenlijk gezag voor een ouder en zijn partner en van gezamenlijke voogdij (i.w.tr. 1 januari 1998).

³ Staatsblad 2008, 500: Wet van 27 november 2008 tot wijziging van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek en het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering in verband met het bevorderen van voortgezet ouderschap na scheiding en het afschaffen van de mogelijkheid tot het omzetten van een huwelijk in een geregistreerd partnerschap (i.w.tr. 1 maart 2009).

⁴ Het aantal ouderlijke conflicten bij kinderen uit de scheidingsgroep van vóór 2009 is wel lager in tegenstelling tot het aantal ouderlijke conflicten bij kinderen uit de scheidingsgroep van na 2009. Dit doet vermoeden dat de cruciale factor in conflicten – en daarmee samenhangend het welbevinden van kinderen – niet zozeer het wel of niet bestaan van een ouderschapsplan is, als wel het verstrijken van de tijd.

meer contact tussen ouders en ook niet tot het beperken van conflicten tussen ouders. Wel laten onderzoeken naar de relatie tussen omgangsregelingen en het welzijn van betrokkenen in scheidingsgezinnen zien dat het welzijn van kinderen en ouders bij verblijfsco-ouderschap hoger is dan bij andersoortige regelingen (o.a. Spruijt & Kormos, 2014; Turunen, 2017; Westphal, 2015).

Deze twee bevindingen, dat: (1) de beoogde positieve doelstellingen van het ouderschapsplan niet zijn behaald, en (2) het welzijn van betrokkenen in scheidingsgezinnen hoger is als er sprake is van een co-ouderschapsomgangsregeling, leidden ertoe dat ChristenUnie-Kamerlid Van der Graaf in juli 2018 een motie heeft ingediend waarmee zij het (niet-)bestaan van een wettelijk startpunt voor een in beginsel geregelde 50/50-verdeling ter discussie stelt. Inhoudelijk betekent dit dat de zorgrechten en -plichten na scheiding in beginsel gelijkmatig verdeeld worden over beide ouders, maar waarbij het de ouders – of indien nodig de rechter – vrij staat om te komen tot een andere verdeling. Van der Graaf heeft gevraagd om een onderzoek waarin bekeken wordt of de belangen van kinderen en ouders worden gediend met een dergelijk startpunt.

1.2 Doel onderzoek en onderzoeksvragen

Het doel van dit (literatuur)onderzoek is om inzichtelijk te maken of het wenselijk is dat er een wettelijk uitgangspunt wordt ingevoerd dat de zorgrechten en -plichten in beginsel gelijk verdeelt over beide ouders, maar waarbij het de ouders – of indien nodig de rechter – vrijstaat om te komen tot een andere verdeling. In het onderzoek moeten de voor- en nadelen van een gelijke verdeling van zorgrechten en -plichten op een rij worden gezet, waarbij rekening wordt gehouden met de belangen van de verschillende betrokkenen binnen het scheidingsgezin.

De hoofdvraag luidt:

- Worden na een scheiding de belangen van kinderen en ouders gediend met een wettelijk 50/50-uitgangspunt dat de zorgrechten en zorgplichten gelijk verdeelt over beide ouders?

De deelvragen die hierbij horen zijn:

- Wat zijn de belangen van de betrokkenen tijdens en na de scheiding?
- Wat zijn de voor- en nadelen van een 50/50-regeling als wettelijk uitgangspunt:
 - voor het kind?
 - voor de ouders (individueel en gezamenlijk)?
- Onder welke voorwaarden zou een dergelijk wettelijk uitgangspunt succesvol zijn?

1.3 Leeswijzer

Deze rapportage is als volgt opgebouwd. In hoofdstuk 2 wordt de opzet van het onderzoek beschreven aan de hand van een stapsgewijze analytische opzet. Ook worden in dit hoofdstuk methodologische keuzes onderbouwd en inhoudelijke begrippen toegelicht. In hoofdstuk 3 worden de stappen van de trapsgewijze analytische opzet behandeld aan de hand van de meest relevante literatuur. Tot slot volgt in hoofdstuk 4 een algemene beschouwing en een conclusie. In de bijlage wordt een overzichtstabel gepresenteerd van de geraadpleegde onderzoeken, met daarin gegevens waaruit empirische validiteit en betrouwbaarheid afgeleid kunnen worden.

REGIOPLAN
BELEIDSONDERZOEK

Opzet van het onderzoek

2 Opzet van het onderzoek

In dit hoofdstuk zullen we allereerst de methodologische keuzes die gemaakt zijn toelichten en de terminologie verduidelijken. Vervolgens gaan we in op de opzet van het onderzoek en de wijze van de data-verzameling.

2.1 Voorbereidend werk

De vorm van dit onderzoek is een literatuuronderzoek, wat inhoudt dat we in de literatuur relevante wetenschappelijke en theoretische informatie verzamelen om op gestructureerde wijze duidelijk te maken wat er over het onderwerp van dit onderzoek bekend is. Het onderwerp kan worden afgeleid van de hoofdvraag, die luidt of na scheiding de belangen van kinderen en ouders gediend worden met een wettelijk 50/50-uitgangspunt, dat de zorgrechten en zorgplichten gelijk verdeelt over beide ouders.

Er vloeit een tweetal vragen voort uit deze hoofdvraag, die beantwoord moeten worden voordat we aan dit onderzoek kunnen beginnen. Ten eerste, hoe we informatie verzamelen over een wettelijk 50/50-uitgangspunt als dit nog niet bestaat. We zullen dit doen door ons te baseren op informatie omtrent *co-ouderschap*, omdat deze regeling – hoewel niet wettelijk vastgelegd en niet per se een strikte 50/50-verdeling betreffend – wel dicht in de buurt komt van een 50/50-uitgangspunt.⁵ Alle literatuur die we hebben gevonden en bestudeerd gaat over verblijfsco-ouderschap, wat in de meeste gevallen inhoudt dat er ook sprake is van gezagsco-ouderschap. In de rest van dit rapport zullen wij dit onderscheid niet meer maken en naar verblijfsco-ouderschap (al dan niet in combinatie met gezagsco-ouderschap) verwijzen met de term *co-ouderschap*. Alle mogelijke verblijfsverdelingen zijn hierin meegenomen, mits ten minste een derde van de tijd (waaraan in de literatuur vaak wordt gerefereerd als 30% van de tijd) bij elk van beide ouders doorgebracht wordt, zodat het ‘gewone’ leven van het kind met school, vriendjes en sport bij beide ouders wordt geleefd. Ten tweede is het belangrijk dat we het brede begrip *belangen* dat in de hoofdvraag staat definiëren. Er wordt gevraagd of de belangen van kinderen en ouders gediend worden. Voor de beantwoording van de onderzoeksvraag hebben wij belangen opgevat als persoonlijk welzijn. Het persoonlijk welzijn kan nader gespecificeerd worden middels het benoemen van welzijnsindicatoren. Deze zijn gedeeltelijk overlappend voor de verschillende betrokkenen binnen een scheidingsgezin, maar daarnaast ook – voor de kinderen – leeftijdsafhankelijk. In tabel 2.1 staat een overzicht van de welzijnsindicatoren, gebaseerd op Spruijt (2015) en Spruijt & Kormos (2014). In het dikgedrukte kader staan de welzijnsindicatoren die voor alle betrokkenen binnen een scheidingsgezin gelden.

Tabel 2.1 Welzijnsindicatoren voor de verschillende betrokkenen in een scheidingsgezin

Ouders individueel	Kinderen
Stabiliteit	Stabiliteit
Rust (weinig stress)	Rust (weinig stress)
Weinig mentale problemen	Weinig mentale problemen
Emotioneel evenwicht	Emotioneel evenwicht
	Goede relatie met beide ouders
	Voldoende schoolprestaties

We zullen deze welzijnsindicatoren gebruiken om in de literatuur te zoeken naar wat hierover bekend is in relatie tot scheiding en *co-ouderschap*.

2.2 Stapsgewijze analytische opzet

Om op een overzichtelijke en gestructureerde wijze tot een gewogen eindoordeel te komen op de vraag of het wenselijk is dat er een wettelijk uitgangspunt wordt ingevoerd dat de zorgrechten en -plichten in beginsel gelijk verdeelt over beide ouders, moet een aantal stappen gezet worden. De eerste stap bestaat uit het onderzoeken of er verschillen in welzijn waarneembaar zijn tussen betrokkenen uit scheidingsgezinnen met *co-ouderschap* en betrokkenen uit scheidingsgezinnen zonder *co-ouderschap*. Hierbij

⁵ Er is natuurlijk wel een verschil tussen de uitwerking van een regeling als die wel of niet wettelijk wordt opgelegd, hier zullen we in hoofdstuk 3 aandacht aan besteden.

houden we nog geen rekening met eventuele selectie-effecten, dat wil zeggen dat co-ouderschap niet evenredig verdeeld is over scheidingsgezinnen. De tweede stap houdt hier wel rekening mee en bestaat uit het relateren van deze eventuele verschillen ofwel aan de co-ouderschapsregeling, ofwel aan de selectie-effecten. In de derde stap zullen we de ervaringen presenteren uit andere landen die al wel een wettelijk uitgangspunt tussen ouders bij scheiding hebben ingevoerd, zodat we een beeld kunnen schetsen van de voor- en nadelen die een dergelijke wettelijk startpunt met zich meebrengt.

- Stap 1** Zijn er verschillen in welzijn waarneembaar tussen betrokkenen uit scheidingsgezinnen met co-ouderschap en betrokkenen uit scheidingsgezinnen zonder co-ouderschap?
- Stap 2** Zo ja, worden deze verschillen verklaard door een causaal verband met de co-ouderschapsregeling of liggen hier andere factoren aan ten grondslag?
- Stap 3** Wat zijn de ervaringen van andere landen die co-ouderschap al als prioritair model hebben ingevoerd? En welke lessen kunnen we hieruit trekken?

Na het doorlopen van deze drie stappen zullen we in het afsluitende hoofdstuk ingaan op de voor- en nadelen van een 50/50-regeling als wettelijk uitgangspunt voor de verschillende betrokkenen en onder welke voorwaarden een dergelijk wettelijk uitgangspunt succesvol zou zijn. Hierna zullen we een antwoord geven op de hoofdvraag of de belangen (lees: het welzijn) van kinderen en ouders gediend worden met een wettelijk 50/50-uitgangspunt dat de zorgrechten en zorgplichten gelijk verdeelt over beide ouders.

2.3 Inventarisatie literatuur

De samenstelling van de literatuur voor dit onderzoek heeft plaatsgevonden op basis van suggesties van experts en op basis van een zoektocht op internet naar de meest relevante artikelen, proefschriften, en richtlijnen. Aan de hand van de hoofdvraag en de bijbehorende deelvragen, formuleerden we kernbegrippen, die we als zoektermen gebruikten om gericht op internet te zoeken naar relevante literatuur. Dit is gebeurd op basis van twee categorieën, ieder met eigen zoektermen.

- **Categorie 1: scheidingsterminologie**
Hieronder vielen: ‘gezamenlijk gezag’, ‘eenhoofdig gezag’, ‘eenoudergezinnen’, ‘gezagsco-ouderschap’, ‘verblijfsco-ouderschap’ en de Engelse vertalingen van deze termen.
- **Categorie 2: welzijnsindicatoren**
Hieronder vielen: ‘welzijn’, ‘stabiliteit’, ‘rust’, ‘stress’, ‘mentale problemen’, ‘emotioneel evenwicht’, ‘zelfvertrouwen’, ‘ongestoorde ontwikkeling’, ‘(goede) relatie met beide ouders’, ‘(on)voldoende schoolprestaties’ en de Engelse vertalingen van deze termen.

In iedere zoekopdracht is een term uit categorie 1 gecombineerd met een zoekterm uit categorie 2, en soms aangevuld met het overkoepelende woord ‘scheiding’. Dit leidde tot de samenstelling van een groslijst van artikelen die daarna nader gespecificeerd is door alleen de literatuur te behouden die voldeed aan de volgende criteria:

- Co-ouderschap wordt gezien als een min of meer gelijke verdeling voor beide ouders. Voor verblijfsco-ouderschap hanteerden we een ondergrens van dertig procent, wat neerkomt op een minimale tijdsbesteding van een derde bij elk van de twee ouders.
- Gepubliceerd in het Nederlands of Engels.
- Onderzoekspopulatie bevindt zich in Westerse landen.
- De insteek is maatschappelijk (over welzijnsindicatoren) of juridisch (over een scheidingsregeling), maar laat financiële consequenties van co-ouderschap buiten beschouwing (bv. voor de betrokkenen binnen scheidingsgezinnen, maar ook de kosten die verbonden zijn aan een wetswijziging).

In bijlage 1 is een overzichtstabel met geraadpleegde literatuur opgenomen, met daarin criteria om de methodologische kwaliteit te beoordelen.

De stapsgewijze analyse

3

3 De stapsgewijze analyse

Dit hoofdstuk beschrijft de bevindingen per stap binnen de trapsgewijze analytische opzet. In de eerste stap zullen de verschillen in welzijn worden beschreven die gevonden worden tussen co-ouderschapsgezinnen en niet co-ouderschapsgezinnen. In deze eerste stap wordt nadrukkelijk niet ingegaan op de invloed van selectie-effecten. In de tweede stap spelen de selectie-effecten wel een belangrijke rol en deze stap zal moeten uitwijzen of de in stap 1 gevonden verschillen in welzijn toegeschreven kunnen worden aan een causaal verband met de omgangsregeling, óf aan selectie-effecten. In stap 3 willen we een realistisch beeld schetsen van de obstakels waar we tegenaan kunnen lopen als er in de toekomst een wetswijziging zal plaatsvinden waardoor de zorgrechten en -plichten in beginsel gelijkmatig verdeeld worden over beide ouders. We doen dit aan de hand van ervaringen uit drie landen waarin een dergelijke wetswijziging heeft plaatsgevonden.

3.1 Stap 1: verschillen in welzijn tussen co-ouderschapsgezinnen en niet co-ouderschapsgezinnen

In deze eerste stap staat de vraag centraal of er verschillen zijn tussen het welzijn van betrokkenen uit scheidingsgezinnen met co-ouderschap en het welzijn van betrokkenen uit scheidingsgezinnen zonder co-ouderschap. De betrokkenen zijn onder te verdelen in twee categorieën: kinderen en ouders. Het liefst hadden we een onderscheid gemaakt tussen kinderen in verschillende leeftijdscategorieën aangezien de effecten van scheiding op kinderen erg leeftijdsafhankelijk zijn (zie Hendriks 2018). Helaas wordt dit onderscheid in de literatuur vaak niet gemaakt, doordat er geen studies bekend zijn die uitsluitend gaan over kinderen tot zeven jaar. Ook hadden we graag een temporeel onderscheid gemaakt tussen de korte- middellange- en langetermijneffecten van co-ouderschap op de verschillende betrokkenen, maar dit bleek niet mogelijk doordat dit onderscheid in de literatuur vaak ook niet wordt gemaakt. Verder wordt in de studies niet voor selectie-effecten gecontroleerd.

3.1.1 Het welzijn van kinderen

Positieve bevindingen in co-ouderschapsetting

Er zijn veel aanwijzingen dat kinderen van gescheiden ouders die opgroeien in een co-ouderschapsgezin een beter welzijn hebben dan kinderen van gescheiden ouders die niet opgroeien in een co-ouderschapsgezin, maar in een eenhoofdig gezin (Westphal, 2015). Om welk aspect van welzijn het gaat verschilt per studie. Zo blijkt uit de meta-analyse van Bauserman (2002), waarin 33 studies betrokken zijn, dat er bij kinderen in co-ouderschapsgezinnen minder psychologische problemen gemeten worden dan bij kinderen die bij één ouder wonen.⁶ Ook vertonen kinderen uit co-ouderschapsgezinnen minder emotionele problemen en gedragsproblemen (Amato & Gilbreth, 1999; Bauserman, 2002) en hebben zij minder kans op een hoge mate van stress (Turunen 2017). Spruijt & Kormos (2014) hebben door middel van een cross-sectionele vragenlijst onder 4411 kinderen van gemiddeld twaalf jaar onderzoek gedaan naar de schoolprestaties van kinderen uit scheidingsgezinnen. Zij vonden geen significante verschillen tussen kinderen uit moedergezinnen, co-ouderschapsgezinnen en vadergezinnen.

Volgens Bauserman (2002) beïnvloedt de ouderschapsregeling de band die kinderen met hun familieleden hebben. Geurts (2017) licht in zijn literatuurstudie, waarin negen proefschriften bekeken zijn, toe dat contact een belangrijke voorwaarde is voor het vormen van een positieve ouder-kindrelatie. Deze ouder-kindrelatie is over het algemeen beter wanneer ouder en kind samenwonen (Westphal, 2015), waardoor in co-ouderschapsgezinnen de relatie van het kind met beide ouders beter is dan die van het kind met de uitwonende ouder in een eenhoofdig gezin (Sodermans & Vanassche, 2015; Westphal, 2015). Baude, Pearson & Drapeau (2016) bevestigen in hun meta-analyse bestaande uit negentien studies deze conclusie dat de band die het kind met beide ouders heeft beter intact blijft in co-ouderschapsgezinnen, en voegen toe dat co-ouderschap daarom op de lange termijn voor meer relationele

⁶ Bauserman (2002) heeft in deze meta-analyse zowel studies gebruikt die gaan over verblijfsco-ouderschap als studies die gaan over gezagsco-ouderschap. De vergelijking van deze groepen gezamenlijk met gezinnen met eenhoofdig gezag leidt tot een duidelijk verschil, maar het is niet duidelijk of er een verschil is tussen verblijfsco-ouderschap (in vergelijking met eenhoofdig gezag) of gezagsco-ouderschap (in vergelijking met eenhoofdig gezag).

stabiliteit zorgt. Dit geldt echter alleen voor de kinderen die bijna evenveel tijd met elke ouder doorbrengen (40%-60% en 50%-50%) en niet voor kinderen die meer tijd met de ene ouder dan met de andere doorbrengen (30%-70%). Deze positieve bevinding van Baude et al., (2016) wordt ook bevestigd door het onderzoek van Turunen (2017), waaruit blijkt dat kinderen van gescheiden ouders minder stress ervaren als er sprake is van gedeeld en evenredig co-ouderschap. Turunen (2017) stelt dat wanneer er niet voor co-ouderschap gekozen wordt, kinderen zich veel zorgen maken om de ouder die ze minder vaak zien. Ze moeten deze ouder langer missen, evenals de familieleden en vrienden van deze ouder. Dit zorgt vervolgens weer voor extra stress, wat het welzijn van het kind niet ten goede komt. Westphal (2015) expliciteert het betere intact blijven van de band tussen de kinderen en de grootouders, wat vervolgens ook weer een positief effect heeft op het welzijn van kinderen, als een bijkomende positieve bevinding in een co-ouderschapsetting.

Er wordt in de literatuur een aantal randvoorwaarden genoemd om co-ouderschap te laten werken, zoals: geografisch nabijheid; het vermogen van de ouders om samen te werken zonder conflict; enige ouderschapsvaardigheden; gezinsvriendelijke werktijden; enige financiële onafhankelijkheid; flexibiliteit; en aandacht voor de behoeften van het kind (Harris-Short, 2011; Gilmore, 2006; Nikolina, 2015).⁷

Geen negatieve bevindingen in co-ouderschapsetting

Uit andere studies blijkt minder overtuiging van de positieve bevindingen in co-ouderschapsetting, al zijn de bevindingen ook in die studies niet negatief. Zo concluderen Poortman en Van Gaalen (2017) in hun review studie, waarin ook Nederlandse data van het Nieuwe Families Nederland onderzoek is meegenomen (Poortman, Van der Lippe, & Boele-Woelki, 2014), dat co-ouderschap ofwel geen, ofwel een positieve relatie heeft met het welzijn van kinderen, maar dat er in ieder geval geen bewijzen zijn van nadelige effecten. Uit het empirische vragenlijstonderzoek van Melli en Brown (2008) blijkt dat ouders van wie de kinderen opgroeien in een co-ouderschapsetting de fysieke en emotionele gezondheid van hun kind niet significant anders beoordelen dan ouders van wie de kinderen opgroeien in een eenhoofdig gezin. Spruijt en Kormos (2014) hebben een soortgelijk onderzoek gedaan als dat van Melli & Brown (2008), maar met het verschil dat zij het welzijn van de kinderen gemeten hebben aan de hand van de beoordelingen van het kind zelf in plaats van die van de ouders. Uit hun onderzoek blijkt dat kinderen bij co-ouderschap niet (veel) lager scoren op agressie, angst en depressie dan kinderen uit moedergezinnen. In de meta-analyse van Bauserman (2002) kwam geen verschil in schoolprestaties naar voren tussen kinderen van gescheiden ouders met en zonder co-ouderschap.

Steinbach (2018) trekt in haar review waarin ze veertig studies betreft de geschiktheid van co-ouderschap voor erg jonge kinderen in twijfel. Zij veronderstelt dat co-ouderschap de hechting met een primaire ouder in de weg kan staan, maar dat hier beperkt empirisch bewijs voor is. Deze veronderstelling wordt ook niet bevestigd door de studie van Westphal (2015). Over de gevolgen van contactverlies met de uitwonende ouder op het welzijn van het kind zijn de bevindingen tegenstrijdig. Uit het literatuuronderzoek van Geurts (2017) blijkt dat het welzijn, omschreven als schoolprestaties, agressief gedrag en depressieve gevoelens, van kinderen die na scheiding het contact met één van de ouders verliezen niet erg verschilt met dat van leeftijdsgenoten die na scheiding het contact met beide ouders behielden. De kinderen die meededen aan het diepte-interviewonderzoek van Antokolskaia, Jeppesen-DeBoer, Rutenberg, Schrama, Van der Valk & Vrolijk (2019) gaven echter wel aan het verbreken van contact met één van de ouders als emotioneel belastend te ervaren. Ook Amato en Gilbreth (1999) vinden in hun meta-analyse dat het psychologische welzijn van kinderen na een scheiding hoger is wanneer zij een warme relatie hebben met de uitwonende ouder en hij/zij betrokken is bij gezaghebbende opvoedingsactiviteiten (i.e. corrigeren van ongewenst gedrag, bespreken van problemen).

Risico's in co-ouderschapsetting

Hoewel hierboven vele positieve en enkele tegenstrijdige bevindingen zijn genoemd van het welzijn van kinderen in co-ouderschapsettingen, is er ook een tweetal risico's aan verbonden. Ten eerste, Baude et

⁷ Over de randvoorwaarde 'het vermogen van de ouders om samen te werken zonder conflict' verschillen de meningen. Veel studies vinden dit, maar Turunen (2017) benoemt dat dit geen voorwaarde is omdat zijn onderzoek aantoonde dat het voor het stressgehalte van het kind niet uitmaakt of de ouders het na de scheiding onderling nog goed kunnen vinden.

al. (2016) waarschuwen in hun meta-analyse dat een co-ouderschapsetting voor instabiliteit kan zorgen, doordat de kinderen telkens heen en weer verhuizen tussen beide ouders en zij zich steeds moeten aanpassen aan de locatie en de opvoedstijl van de individuele ouders (Westphal, 2015).⁸ Er is dus steeds sprake van een kleine verstoring als het kind naar de andere ouder gaat. Dit wordt bevestigd door Havermans, Sodermans & Matthijs (2015), die drie negatieve gevolgen van het vaak verhuizen benoemen:

- (1) Het is vermoeiend (Jensen, 2009).
- (2) Het ontbreken van een duidelijke hoofdbasis is stressvol (Kelly, 2006).
- (3) Het zorgt voor een discontinuïteit in het vriendschapsnetwerk (Cavanagh & Huston, 2008).

Deze negatieve gevolgen gelden vooral voor jonge kinderen (Fehlberg, Smyth, Maclean & Roberts, 2011), maar ook jongeren vinden deze instabiliteit niet prettig (Vanassche, Sodermans, Botterman, Corijn, Dekeyser, Havermans & Matthijs, 2011). In het onderzoek van Vanassche et al. (2011) onder Vlaamse scheidingsjongeren geeft veertig procent van hen aan het vervelend te vinden om steeds heen en weer te verhuizen tussen de huizen van de beide ouders. Er zijn echter ook studies waar geen negatief effect van instabiliteit op het welzijn van het kind wordt gevonden (Geurts, 2017; Westphal, 2015).

Het tweede risico van co-ouderschap doet zich voor wanneer er een hoge mate van conflict tussen de ouders bestaat. Conflict tussen de ouders heeft een sterke negatieve invloed op het welzijn van kinderen (Antokolskaia et al., 2019; Van Dijk, Van der Valk, Deković & Branje, 2020; Westphal, 2015). In zeer ernstige gevallen kunnen conflicten tussen ouders tijdens en na de scheiding zo hoog oplopen dat kinderen loyaliteitsconflicten ervaren. Kinderen voelen zich dan gevangen tussen beide ouders (Amato & Afifi, 2013; Schrodts & Shimkowski, 2013; Vanassche, Sodermans, Matthijs & Swicegood, 2013), ook wel triangulatie genoemd (Fosco & Grych, 2010). Bij co-ouderschap is er meer contact tussen de ouders en het kind, waardoor het kind eerder deel van het conflict gaat uitmaken en het risico loopt om als speelbal gebruikt te worden (Kalmijn, 2016; Sodermans en Vanassche, 2015; Sodermans, Vanassche & Matthijs, 2013). Dit betekent dat de voordelen van co-ouderschap geheel of gedeeltelijk teniet kunnen worden gedaan door schadelijke (neven)effecten en gedrag van ouders (Emery, Otto & O'Donohue, 2005; Fehlberg et al., 2011; McIntosh, 2009; Sodermans, Matthijs & Swicegood, 2013), waardoor het in dergelijke gevallen soms beter voor het kind is om bij één van de ouders te wonen. In de Nederlandse context is er echter geen overtuigend bewijs dat kinderen van wie de ouders hoge mate van conflict vertonen bij co-ouderschap meer worden blootgesteld aan ouderlijk conflict of hier meer onder lijden dan kinderen die bij één ouder wonen, blijkt uit vragenlijsten afgenomen bij kinderen (Westphal, 2015) en bij ouders (Poortman & Van Gaalen, 2017).

3.1.2 Het welzijn van ouders

Veruit de meeste studies over de effecten van ouderschapsregelingen zijn gericht op het welzijn van kinderen, maar een klein aantal neemt daarin ook het welzijn van de ouders mee. Voor de ouders geldt dat er sprake is van een tweezijdige dynamiek, dus wat goed is voor de ene ouder is misschien niet goed voor de andere ouder en daarom is er waar mogelijk een onderscheid gemaakt tussen de ouders gezamenlijk en de ouders individueel.

Positieve bevindingen in co-ouderschapsetting

Melli & Brown (2008) hebben 590 gescheiden ouders in Winsconsin, de Verenigde Staten, ondervraagd en hieruit bleek dat co-ouders hun fysieke en emotionele gezondheid beter beoordeelden dan de ouders bij wie het kind voltijds woont. De ouders bij wie het kind niet of weinig woont, zijn niet ondervraagd. De bevinding is in lijn met de data uit Zweden en Australië, waar uit vragenlijsten blijkt dat co-ouders meer rust ervaren en hun tevredenheid met de omgangsregeling hoger beoordelen dan ouders bij wie het kind voltijds woont (NBHW-rapport: Socialstyrelsen, 2004 en het AIFS-rapport: Kaspiew, Gray, Weston, Moloney, Hand, Qu & the Family Law Evaluation Team, 2009). In de studie van Spruijt & Kormos (2014), waarin zij het perspectief van het kind wilden belichten, blijkt dat de kinderen uit co-oudergezinnen het welzijn van hun ouders een hogere score geven, vooral in vergelijking met de uitwonende ouder bij éénoudergezinnen. De significantie van deze verschillen is echter niet getoetst. Bakker

⁸ In het geval van birdnesting – de vorm van co-ouderschap waarbij de kinderen in één huis blijven wonen en de ouders heen en weer verhuizen – is er geen sprake van instabiliteit in locatie, maar wel in opvoedstijl. Van de Vlaamse kinderen van gescheiden ouders geeft een kwart aan deze vorm te verkiezen boven de klassieke vorm van co-ouderschap (Vanassche et al., 2011).

(2015) onderzocht de effecten van co-ouderschap op de balans tussen werk, zorgtaken en ontspanning en vond dat moeders een meer gebalanceerd leven hebben bij co-ouderschap dan in een eenhoofdige moedergezin: bij laatstgenoemden vragen zowel het werk als de zorgtaken veel tijd, waardoor de duidelijke scheidslijn tussen werk en zorg verdwijnt. Dit vormt een belemmering voor het sociale leven van de moeder, blijkt uit diverse reviews (Botterman, Sodermans & Matthijs, 2015; Sodermans & Vanassche, 2015; Vanassche et al., 2015). Tevens blijft er weinig tijd over voor ontspanning en ervaren moeders in moedergezinnen vaak veel stress (Bakker, 2015). Dit werkt anders bij co-ouderschapsgezinnen, omdat de ouders na scheiding de zorgtaken (blijven) delen. Omdat de zorg voor het kind duidelijk is afgebakend tot de dagen waarop het kind bij de betreffende ouder woont, kan de ouder de overige tijd gebruiken voor werk, huishoudtaken en ontspanning. Door de duidelijkere afbakening tussen de verschillende taken en minder druk op de moeder, hebben moeders in co-ouderschapsgezinnen een meer gebalanceerd leven. Tevens bevordert dit hun carrièreperspectief (Sodermans & Vanassche, 2015). Een ander voordeel dat moeders in co-ouderschapsgezinnen ervaren in vergelijking met eenhoofdige moedergezinnen is dat zij meer kans op een nieuwe partner hebben (Bakker, 2015; Sodermans & Vanassche, 2015). In vergelijking met moedergezinnen besteden moeders bij co-ouderschapsgezinnen minder tijd aan zorgtaken, omdat zij die kunnen verdelen met de vader, waardoor er meer tijd overblijft om met een nieuwe partner door te brengen.⁹ De positieve bevindingen die beschreven staan voor moeders in co-ouderschapsgezinnen in vergelijking met moeders in moedergezinnen, gelden niet altijd voor vaders (zie ook verderop in dit hoofdstuk onder *Risico's in co-ouderschapsetting*).

Geen negatieve bevindingen in co-ouderschapsetting

De verdeling van zorgtaken tussen ouders na scheiding is meer gelijkwaardig bij co-ouderschap dan bij eenoudergezinnen. In de literatuur wordt dit vaak benoemd als een positief aspect, maar dit is uiteraard sterk afhankelijk van de persoonlijke normen over ouderschap. Vaak is de taakverdeling na scheiding een reflectie van de rolverdeling tijdens het huwelijk (Bakker, 2015). Het komt echter ook voor dat een ouder een scheiding aangrijpt om de taakverdeling te veranderen, bijvoorbeeld dat een vader de scheiding gebruikt om een actievere rol in de opvoeding op zich te nemen (Antokolskaia et al., 2019). Hoewel dit veel stress kan wegnemen bij degene die tijdens het huwelijk de primaire verzorger was (meestal de moeder) (Bakker, 2015), schiet dit bij deze ouder vaak in het verkeerde keelgat (Antokolskaia et al., 2019). Deze ouder vindt het moeilijk om te accepteren dat zij/hij niet meer de primaire verzorger is. Er gelden ook andere normen voor moeders dan voor vaders. Hoewel zorgtaken na scheiding steeds evenrediger worden verdeeld over de ouders, lopen moeders nog steeds aan tegen normatieve ideeën over moederschap (Bakker, 2015). Eenouderschap is voor moeders dan ook niet altijd een vrijwillige keuze, maar wordt soms opgelegd door de ex-partner, die vindt dat de moeder de primaire verzorger hoort te zijn. Deze rolverdeling speelt ook door bij stiefouders. Van stiefmoeders wordt eerder verwacht dat zij een actieve rol vervullen in het opvoeden van hun stiefkinderen dan van stiefvaders, wat we in de praktijk ook terugzien (Anthonijsz, Spruijt & Zwikker, 2017).

Risico's in co-ouderschapsetting

Hoewel er voor moeders in co-ouderschapsgezinnen positieve bevindingen beschreven zijn in vergelijking met moeders in moedergezinnen, geldt dit niet voor vaders. Voor vaders geldt het omgekeerde: zij brengen meer tijd met hun kinderen door dan vaders in moedergezinnen en ervaren daardoor meer tijdsdruk (Van der Heijden, Poortman & Van der Lippe, 2016). Daardoor heeft de vader, die bij co-ouderschap meer tijd besteedt aan zorgtaken, juist minder kans op een nieuwe relatie in tegenstelling tot moeders (Bakker, 2015).

Dit bevestigt dat de taakverdeling nog steeds erg traditioneel is, wat ook blijkt uit de Emancipatiemonitor (Portegijs & Van den Brakel, 2018). Een op de acht ouders met minderjarige kinderen heeft naar eigen zeggen werk en zorg gelijk verdeeld, maar veel vaker werkt de vader het meest buitenshuis en neemt de moeder het grootste deel van de zorg voor haar rekening. Ook van de ouders die een gelijke

⁹ Experts benoemen dat invloed van een nieuwe partner en additionele gezinsfiguren zowel positief als negatief kan zijn: in sommige gevallen hebben zij een ondersteunende invloed en dragen zodoende bij aan de harmonieuze relatie tussen de ouders, in andere gevallen hebben zij een sturende invloed en mengen zij zich in de ouderlijke conflicten (Sodermans et al., 2013; Antokolskaia et al., 2019), wat ook het welzijn van kinderen niet ten goede komt. Als de relatie met de nieuwe partner niet goed is, kan dit zorgen voor problemen bij de ouders en bij het kind (Anthonijsz et al., 2017).

verdeling van werk en zorg voorstaan, heeft maar een op de vijf dat ook verwezenlijkt. Dit zou betekenen dat een gelijke verdeling van de zorgtaken als resultaat heeft dat vader het gemiddeld drukker kan krijgen dan voor de scheiding, terwijl de moeder ontlast kan worden.

3.1.3 Samenvatting

- Co-ouderschap hangt samen met de volgende empirisch onderbouwde positieve bevindingen voor kinderen:
 - Welzijn in algemene zin
 - Minder psychologische problemen
 - Minder emotionele problemen
 - Minder gedragsproblemen
 - Minder stress
 - Betere relatie met beide ouders
 - Betere relatie met grootouders van beide kanten
- Co-ouderschap hangt samen met de volgende empirisch onderbouwde positieve bevindingen voor ouders:
 - Meer evenredige verdeling zorgtaken
 - Meer gebalanceerd leven, minder stress (*voor moeders*)
 - Meer ruimte voor carrière (*voor moeders*)
 - Minder tijdsdruk (*voor moeders*)
 - Meer kans op een nieuwe relatie (*voor moeders*)
- Co-ouderschap hangt samen met de volgende empirisch onderbouwde negatieve bevinding voor kinderen:
 - Instabiliteit als gevolg van het heen en weer verhuizen tussen beide ouders
- Co-ouderschap hangt samen met de volgende twee empirisch onderbouwde negatieve bevindingen voor vaders:
 - Meer tijdsdruk
 - Minder kans op relatie

Een belangrijke kanttekening die bij dit alles geplaatst moet worden, is dat we bij vrijwel al deze studies niet weten of het gaat om causaliteit of selectie-effecten. Ofwel, zorgt co-ouderschap voor deze positieve uitkomsten, of komt dit verschil doordat ouders die voor co-ouderschap kiezen andere kenmerken hebben dan ouders die daar niet voor kiezen? Deze vraag wordt behandeld in paragraaf 3.2.

3.2 Stap 2: de invloed van selectie-effecten

In paragraaf 3.1 werden de positieve en negatieve bevindingen van betrokkenen binnen co-ouderschaapsgezinnen beschreven. Het algemene beeld dat hieruit voortvloeit is dat het welzijn van kinderen en dat van moeders vaak relatief goed is. Het is echter nodig om ons er terdege van bewust te zijn dat de onderzoeken die deze resultaten lieten zien, vrijwel allemaal gebaseerd zijn op een context waarin co-ouderschap een vrije keuze is van de ouders en niet een wettelijk opgelegde maatregel. Dit roept uiteraard het probleem van selectiviteit op met de bijbehorende vraag of de betrokkenen binnen een scheidingsgezin beter af zijn door het co-ouderschap of doordat de ouders die kiezen voor deze regeling aan bepaalde criteria voldoen die deze positieve uitwerkingen bewerkstelligen. Om deze vraag te beantwoorden gaan we in deze paragraaf in op causaliteit. Als de positieve welzijnsuitkomsten die we waarnemen bij co-ouderschap niet worden veroorzaakt door de co-ouderschaapsregeling, maar in plaats daarvan het resultaat zijn van een voorselectie van ouders die aan bepaalde criteria voldoen, dan spreken we van een *selectie-effect*.

3.2.1 Wie kiezen er voor co-ouderschap?

We hebben in de literatuur gekeken naar de eigenschappen die de ouders die kiezen voor co-ouderschap min of meer karakteriseren. De belangrijkste die we gevonden hebben zijn: sociaaleconomische status, de mate van conflict tussen de ouders, en de mate van betrokkenheid van beide ouders bij de opvoeding. We zullen deze drie kenmerken hieronder toelichten.

Hoge sociaaleconomische status

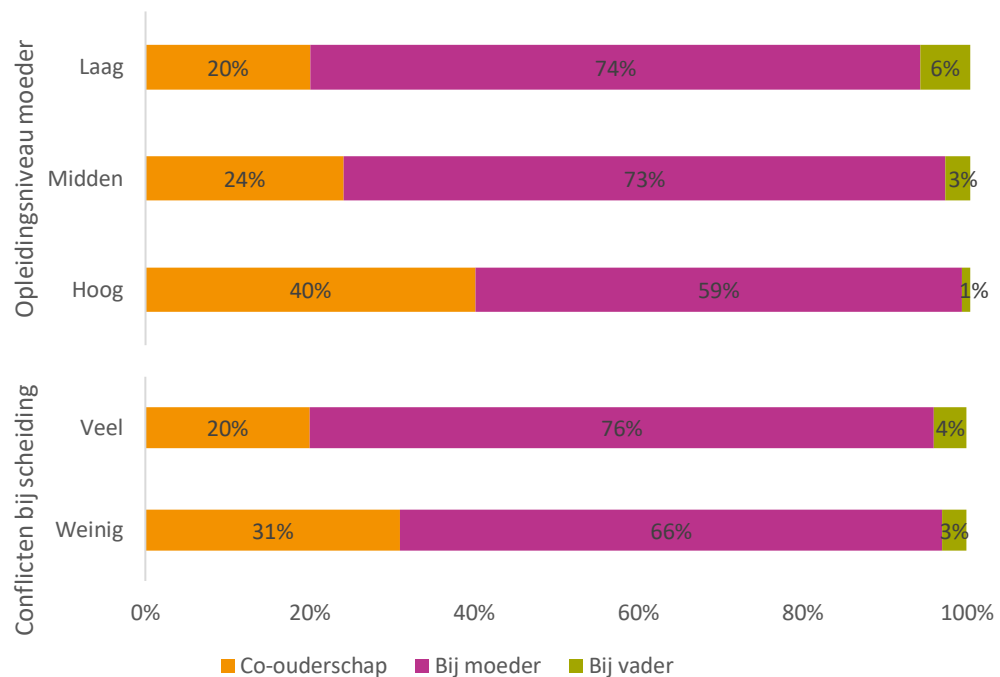
Uit het proefschrift van Bakker (2015) komt naar voren dat een co-ouderschapsregeling relatief vaak gekozen wordt door hoogopgeleide tweeverdieners. Deze ex-koppels met een hoge sociaaleconomische status hebben vaak genoeg economische middelen tot hun beschikking, waardoor zij weinig obstakels voor het co-ouderschap ondervinden. Zo ondervinden zij bijvoorbeeld minder problemen met het financieren van twee woningen bij elkaar in de buurt, in vergelijking met minder welvarende ouders. Deze mogelijkheid tot een kleine afstand tussen de huizen van beide ouders is een belangrijke voorspeller van co-ouderschap. Ook andere studies bevestigen dat ouders die kiezen voor co-ouderschap relatief hoogopgeleid zijn (Bakker & Mulder, 2013; Poortman & Van Gaalen, 2017; Spruijt & Duindam, 2009) en over veel economische hulpbronnen beschikken (Bakker & Mulder, 2013; Poortman & Van Gaalen, 2017; Westphal, 2015).

Lage mate van conflict tussen ouders

Een ander belangrijk kenmerk waaraan ouders die kiezen voor co-ouderschap voldoen, is dat zij in vergelijking met niet-co-ouders een lagere mate van conflict hebben (Poortman & Van Gaalen, 2017; Spruijt & Duindam, 2009; Spruijt & Kormos, 2014; Steinbach, 2018; Westphal, 2015). Ouders die voor de scheiding meer conflict hebben, maken vaak ook na hun scheiding meer ruzie (Westphal, 2015). Bij stellen die kiezen voor co-ouderschap komt significant minder spanning en conflict voor, zowel voor als na de scheiding. Ouders kiezen dus vaker voor co-ouderschap als ze uit een minder conflictueus huwelijk komen en slagen er vaker in om een harmonieuze relatie met elkaar te onderhouden na scheiding. Deze voorselectie van ouders uit laag-conflictueuze situaties leidt mogelijk tot een relatief goed welzijn onder kinderen van gescheiden ouders met een co-ouderschapsregeling, want in de literatuur wordt beschreven dat het bestaan van veel conflicten tussen ouders een negatieve impact kan hebben op het welbevinden van kinderen (Amato, 2010; Anthonijsz, Spruijt & Zwikker, 2017; Antokolskaia et al., 2019; Westphal, 2015).

Deze twee criteria, hoog sociaaleconomische status en weinig conflicten, waaraan relatief veel ex-koppels voldoen die voor een co-ouderschapsregeling kiezen, worden bevestigd door cijfers van het CBS (zie figuur 3.2).

Figuur 3.2 Verblifregeling kinderen na scheiding in 2010

Bron: CBS (Statline)

Goede ouder-kindrelatie

Uit de literatuur komt een derde criterium naar voren waaraan ouders die kiezen voor co-ouderschap vaak voldoen en dat is dat de zorg- en opvoedingstaken voorafgaand aan de scheiding al relatief gelijk verdeeld waren (Bakker, 2015). Deze al voor de scheiding aanwezige band tussen kind en beide afzonderlijke ouders en de betrokkenheid van beide ouders, beïnvloedt – als deze voortduurt – ook het welzijn van het kind na de scheiding (Sodermans & Vanassche, 2015). Mogelijkerwijs kan deze voorselectie op basis van een goede band met beide ouders (deels) verklaren waarom de ouder-kind band bij co-ouderschap beter is dan wanneer een kind bij één ouder woont.

Deze drie bovengenoemde kenmerken waaraan ouders die kiezen voor co-ouderschap vaak voldoen worden door Smyth, McIntosh, Emery, & Howarth (2016) de PIC-factoren genoemd: **P**arenting, **I**ncome en **C**onflict.¹⁰ Onder *parenting* valt de ouder-kindrelatie, onder *income* de sociaaleconomische status, en onder *conflict* de (lage) mate van conflict. Hoewel deze drie factoren apart vermeld worden, zijn ze naar alle waarschijnlijkheid wel met elkaar verbonden: b.v. ouderlijk conflict is schadelijk voor het welbevinden en dat sijpelt door in de ouder-kindrelatie.

Er bestaat geen consensus in de literatuur over het idee dat deze factoren de oorzaak zijn van het betere welzijn van de betrokkenen binnen co-ouderschaapsgezinnen. Nielsen (2017; 2018) concludeert in haar reviews waarin zij respectievelijk 44 en 60 studies heeft bekeken dat er wel bewijs is dat kinderen in scheidingsgezinnen baat hebben bij co-ouderschap, maar dat er geen bewijs is dat alle PIC-factoren hierin een cruciale rol zouden spelen. Zo claimt zij dat de mate van conflict en de kwaliteit van de relatie van de ouders de verschillen tussen het welbevinden van kinderen in een co-ouderschaapsetting en kinderen in een niet co-ouderschaapsetting niet kunnen verklaren, maar dat vooral de kwaliteit van de ouder-kindrelatie hierin een belangrijke rol speelt. Zo heeft zij in de literatuur geen bewijs gevonden dat ouders die hun geschillen over omgang via de rechtbank beslechten in verband gebracht kunnen worden met slechtere welzijnsresultaten voor kinderen. Noch vindt zij bewijs dat het beperken van de tijd die kinderen doorbrengen met één van hun ouders zorgt voor betere welzijnsresultaten voor kinderen,

¹⁰ Het is niet duidelijk of deze selectie-effecten de verschillen in welzijn van kinderen tussen co-ouderschap en éénouderschap geheel kunnen verklaren. Om dit duidelijk te maken is er behoefte aan longitudinaal onderzoek, waarin ten minste het opleidingsniveau, de sociaaleconomische positie van ouders, de mate van ouderlijk conflict, en de verdeling van zorgtaken van voor de scheiding in beschouwing worden genomen.

zelfs niet als er sprake is van een aanzienlijk conflict en een slechte relatie tussen de ouders. Deze bevindingen die Nielsen (2017; 2018) doet op basis van reviews, wordt empirisch bevestigd door het onderzoek van Turunen (2017) waaruit blijkt dat kinderen van gescheiden ouders minder stress lijken te ervaren als er sprake is van gedeeld en evenredig co-ouderschap en dat deze bevinding overeind blijft, zelfs als de ouders onderling een slechte verstandhouding hebben. Zijn onderzoek toonde aan, dat het voor het stressgehalte van het kind niet uitmaakt of de ouders het na de scheiding onderling nog goed kunnen vinden. In tegenstelling tot Nielsen (2017; 2018) beweert Turunen (2017) dat ook de kwaliteit van de relatie tussen ouders en kind en het inkomen van de ouders geen invloed hebben op het zelfgerapporteerde stressniveau van kinderen.

3.2.2 Samenvatting

Hoewel er nauwelijks direct empirisch bewijs is, is het op basis van de bestudeerde literatuur aannemelijk dat een deel van de verschillen in welzijn tussen gezinnen met en zonder co-ouderschapsregeling niet het gevolg zijn van de co-ouderschapsregeling, maar wel van selectie-effecten. De belangrijkste selectiecriteria zijn de volgende:

- een relatief hoog sociaaleconomische status;
- een relatief lage mate van conflict tussen de ouders;
- een relatief hoge mate van betrokkenheid van beide ouders bij de opvoeding.

3.3 Stap 3: lessen uit het buitenland

Op basis van de bevindingen die gepresenteerd zijn in de voorgaande twee paragrafen destilleren we de twee belangrijkste uitkomsten:

- co-ouderschap kent veel voordelen (en een paar nadelen);
- het is aannemelijk dat de voordelen van co-ouderschap voor een aanzienlijk deel verklaard worden door selectiviteit.

Deze uitkomsten leiden ertoe dat er op basis van de literatuur niet geconcludeerd kan worden dat er een causaal verband is tussen de voordelen van co-ouderschap en een co-ouderschapsregeling. Het is waarschijnlijker dat de voordelen van co-ouderschap te danken zijn aan specifieke kenmerken waaraan de ouders die na scheiding voor co-ouderschap kiezen voldoen. Dit betekent dat co-ouderschap goed werkt voor een selectieve groep. Echter, bij de invoering van een wettelijk startpunt zal deze selectiviteit verdwijnen. Op basis van wat we nu hebben besproken kunnen we niet concluderen of co-ouderschap ook werkt voor die gezinnen die niet die specifieke kenmerken hebben. Om hierover toch informatie te verzamelen en te beoordelen of er naast selectiviteit ook een causaal verband tussen het verbeterde welzijn van betrokkenen in scheidingsgezinnen en de regeling bestaat, zullen we kijken naar de enige drie westerse landen waarvan bekend is dat zij een co-ouderschapsregeling als prioritair model hebben (gehad). Dit zijn Zweden, Australië en België. Per land zullen we kort toelichten hoe de co-ouderschapsregeling juridisch is geregeld, wat de uitwerkingen van die regeling is (geweest) en wat Nederland hiervan zou kunnen leren.

3.3.1 Zweden

Zweden pionierde in 1976 met de mogelijkheid om na een scheiding het gezamenlijke gezag te continueren indien beide ouders dit wenselijk achtten en zij een goede verstandhouding met elkaar hadden. Het is daarmee het land dat het langst co-ouderschap aanbiedt. In 1992 zorgde een wetswijziging ervoor dat het ook mogelijk werd om co-ouderschap door te voeren als één van de ouders hier terughoudend in was, maar het wel toelatte. Sinds 1998 kan het zelfs afgedwongen worden door de rechter, ook wanneer één van de ouders zich daar uitdrukkelijk tegen verzet (Singer, 2009). Het aantal koppels dat na een scheiding in een co-ouderschapsregeling belandt, al dan niet vrijwillig, is in 2013 toegenomen tot bijna vijftig procent (Bergström, Modin, Fransson, Rajmil, Berlin, Gustafsson & Hjern, 2013). Zweden is daarmee het land met het grootste aantal scheidingsgezinnen met een co-ouderschapsregeling.

Newnham (2011) heeft de Zweedse aanpak en de gevolgen daarvan beschreven. Zij rapporteert over het onderzoek dat door de Zweedse Nationale Raad voor Gezondheid en Welzijn (Engelse afkorting NBHW) uitgevoerd is (Socialstyrelsen, 2004). Dit onderzoek had tot doel om aanbevelingen te doen voor rechtbanken en sociale diensten en volgde als reactie op zorgwekkende berichten in de media dat co-ouderschap in sommige gevallen door de rechtbank werd opgelegd terwijl het schadelijk zou zijn voor kinderen. De eindconclusie van het NBHW-rapport luidde als volgt: co-ouderschap is niet per definitie goed of slecht: het wordt wat de ouders ervan maken. Co-ouderschap kan goed werken in de zin dat het ouders kan helpen om de last van het opvoeden van kinderen te delen terwijl ze wel beiden betrokken blijven bij het leven van de kinderen. Voor kinderen op hun beurt kan het ook goed werken omdat zij met beide ouders een relatie behouden. Verder hebben met name moeders in een co-ouderschapsetting aangegeven dat ze meer tijd beschikbaar hebben om hun eigen belangen na te streven.

Echter, Newnham (2011) stelt dat het NBHW-rapport eveneens benadrukt dat co-ouderschap een buitengewoon veeleisende regeling is, waar met name kinderen een hoge prijs voor moeten betalen om gelijke toegang tot beide ouders te hebben. Dit leidt tot het idee dat bovengenoemde voordelen zorgvuldig afgewogen moeten worden tegen de behoeften van kinderen aan stabiliteit en een goede relatie met andere kinderen. Want, hoewel de jongeren die voor het rapport werden geïnterviewd over het algemeen positief waren over de co-ouderschapsregeling, waren er ook jongeren die zich opgesloten voelden in starre regelingen. Zij gaven aan zich gevangen te voelen tussen hun ouders, zonder een eigen plek, en de belangrijkste oorzaak van hun irritatie en teleurstelling was het feit dat de co-ouderschapsregeling vooral leek te bestaan voor het welzijn van hun ouders en niet voor het welzijn van de jongeren zelf. Over deze laatste groep jongeren ging een rapport dat in 2002 verscheen (Statens Offentliga Utredningar, 2003) en waarin onderzoekers aangaven dat het nodig is dat er een meer kritische kijk komt op de aanvragen voor co-ouderschap, vooral wanneer één van de ouders hier niet welwillend tegenover staat. Zij vonden dat vooral vaders nog al eens een beroep deden op het co-ouderschapsrecht terwijl zij voor de scheiding veel minder deden. De rechtbank durfde dit niet af te wijzen omdat ze de ouders niet willen vervreemden van de kinderen.

Hoewel sommige jongeren het idee hadden dat de co-ouderschapsregeling vooral voor hun ouders goed werkte en minder voor hen, blijkt uit het NBHW-rapport waarover Newnham (2011) rapporteert tevens dat de tevredenheid van de ouders over de co-ouderschapsregeling sterk afhankelijk is van de manier waarop de regeling tot stand is gekomen: als de ouders hier zelf voor gekozen hadden, waren zij positiever dan wanneer de regeling hen opgelegd was. Rejmer (2003) constateerde dat de koppels die co-ouderschap van de rechtbank opgelegd krijgen, vaak hoog conflictueuze stellen zijn die niet voldoen aan de eerder genoemde PIC-factoren. In plaats daarvan zijn zij economisch en sociaal achtergesteld en vaak onderworpen aan ten minste twee parallelle crises, zoals een lichamelijke of geestelijke ziekte, werkloosheid, armoede, verslaving of misdaad, evenals volwassenen met eerdere traumatische gebeurtenissen in hun levensgeschiedenis. Maar de rechtbank was zich hier niet van bewust. De juiste vragen werden nooit gesteld, omdat de maatschappelijk werkers van de familierechtbank hun informatieverzameling hadden beperkt tot de doeleinden van de rechtbank. Dit leidde ertoe dat velen behorende tot de groep die de regeling opgelegd kregen, aangaven voor de tijd niet goed met de ex-partner overweg te kunnen en na de tijd nog steeds niet. Na het eerste jaar van een rechterlijke uitspraak doet nog maar de helft van de koppels aan co-ouderschap. Zij wijten dit zelf aan dat de rechtbank met de oplegging van co-ouderschap voorbij is gegaan aan de onkundigheid van de ouders om met elkaar te communiceren en routinematig concludeerde dat een kind twee ouders nodig heeft. Na de oplegging van het co-ouderschap bleef deze slechte communicatie daarom een punt waarop het misging. Ook als de regeling wel stand hield, is de situatie niet verbeterd: deze ouders kunnen nog steeds niet met elkaar communiceren. Ondertussen zijn ouders wel veel geld kwijt aan rechtszaken, maar verbetering in de situatie is er niet gekomen. Een voorwaarde voor succes van opgelegd co-ouderschap is dus het beheersen van conflicten tussen ouders, anders worden de voordelen van co-ouderschap voor alle betrokkenen teniet gedaan door blootstelling aan conflicten en herhaalde terugkeer naar de rechtbank. Soortgelijke bevindingen zijn gedaan door anderen die zich hebben gericht op gedeeld ouderschap in families met een hoog con-

flict (McIntosh, 2009). In Zweden heeft dit inzicht geleid tot een hervorming van de wet die de rechtbank verplicht om alert te zijn op risicofactoren, zoals ouders die elkaar diep wantrouwen en ouderlijke onverzettelijkheid.¹¹

De belangrijkste lessen die getrokken kunnen worden uit de Zweedse regelgeving en de evaluaties die daarover zijn gedaan, zijn:

- Opgelegd co-ouderschap leidt niet tot meer communicatie en/of samenwerking tussen de ouders.
- Opgelegd co-ouderschap leidt niet tot het beheersen van conflicten tussen de ouders.
- Een voorwaarde voor succes van opgelegd co-ouderschap is het beheersen van conflicten tussen ouders.
- De visie van de rechtbank moet minder gefocust zijn op het idee dat het hebben van twee ouders nu eenmaal het beste is voor een kind.
- De visie van de rechtbank moet meer kindgericht zijn. Het opleggen van co-ouderschap focust te veel op 'de rechten' van de ouders, in plaats van op het welzijn van het kind.

3.3.2 België

Vóór 1995 was het in België gebruikelijk dat na de scheiding één ouder (meestal de moeder) het gezag over de kinderen hield, terwijl de andere ouder slechts bezoekrecht had. Dit veranderde toen in 1995 het gezagsco-ouderschap werd ingevoerd. Dit hield in dat beide ouders ook na scheiding samen verantwoordelijk bleven voor de opvoeding van hun kinderen. Vaders hadden dus wel ouderlijke rechten gekregen op papier, maar ze hadden vaak moeite om deze uit te oefenen omdat ze hun kinderen weinig bij zich hadden, omdat de meeste kinderen na scheiding nog steeds permanent bij hun moeder bleven wonen (Sodermans & Vanassche, 2015). In 2006 werd het gezags- en verblijfsco-ouderschapmodel als prioritair te onderzoeken verblijfsregeling door de rechter wettelijk ingevoerd. Het idee hierachter was tweeledig, namelijk: (1) om de relatie tussen kinderen en hun beide gescheiden ouders te bevorderen, (2) om het aantal juridische procedures te verminderen. Met deze wetswijziging werden rechters verplicht om bij conflicten de mogelijkheid tot verblijfsco-ouderschap 'bij voorrang' te onderzoeken en werd het mogelijk om het co-ouderschap op te leggen, ook wanneer één van beide ouders (of beiden) zich daar uitdrukkelijk tegen verzetten. Door deze wetswijziging zijn steeds meer kinderen van gescheiden ouders in een co-ouderschapssituatie terecht gekomen (Sodermans, Vanassche & Matthijs, 2011; 2013), waarbij het vaak gaat om hoog-conflictueuze koppels (Sodermans en Vanassche, 2015).

Sodermans en Vanassche (2015) benoemen een drietal negatieve neveneffecten die die wetswijziging van 2006 met zich meebrengt:

- 1) In de wet van 2006 staat dat verblijfsco-ouderschap bij uitstek moet worden onderzocht in geval van onenigheid tussen scheidende ouders. Dit staat haaks op het feit dat samen opvoeden een zekere inspanning vraagt van de ouders om afspraken te maken en samen beslissingen te nemen.
- 2) De meest voorkomende uitvoeringsvorm van co-ouderschap is de week-weekregeling: afwisselend één week bij moeder, één week bij vader (Sodermans & Vanassche, 2015). Dit zou de gelijkwaardigheid van de moeder- en vaderrol benadrukken. De auteurs suggereren dat dit niet altijd in het belang van de ouders en het kind is. Voor ouders geldt waarschijnlijk dat zij voor de scheiding ook niet altijd een gelijk deel van de opvoedingstaken op zich namen.
- 3) Onderzoeker Sofie Vanassche van de KU Leuven expliciteert in 2017 in een interview met de Belgische krant De Morgen dat sinds co-ouderschap meer en meer de norm werd, ouders de regeling als een soort recht zijn gaan zien. Het gevaar hiervan is dat ruziënde ex-partners het niet realiseren van een verblijfsco-ouderschap zien als een persoonlijk falen of een overwinning door de tegenpartij (Sodermans en Vanassche, 2015). Vanassche stelt verder dat wanneer ouders de co-ouderschapregeling als meest eerlijke oplossing benoemen, zij dit vooral vanuit hun eigen perspectief bekijken, want kinderen en jongeren ervaren dat zelf vaak niet zo. Andere experts, zoals kinderrechtcommissarissen en hoogleraren familierecht, zijn het eens met het idee dat een helft-helftregeling niet altijd het

¹¹ In Noorwegen is co-ouderschap daarom alleen mogelijk met wederzijdse instemming van beide ouders, omdat gedwongen co-ouderschap aan niet gewillige ouders niets anders doet dan het blootstellen van kinderen aan schadelijke conflicten (Norges Offentlige Utredning, 1998). Engelse rechtbanken verwijzen in dergelijke omstandigheden steeds vaker naar bemiddeling (Newham, 2011).

beste is voor de kinderen en geven aan dat het tijd is dat de voorrangsregeling weer op de schop gaat en de voorkeursbehandeling voor co-ouderschap geschrapt wordt. Ook moet worden ingezet op een betere begeleiding van ouders bij de scheiding zelf.

Een andere discussie die in dit verband in België wordt gevoerd gaat over de rol van de nieuwe partners van de gescheiden ouders. Gescheiden ouders vragen vaak advies aan hun nieuwe partner als het gaat om de opvoeding van de kinderen (Vanassche & Matthijs, 2013). Met hem of haar spreken ouders vaak over de opvoeding van hun kinderen en nemen ze belangrijke beslissingen. Dit lijkt allemaal gemakkelijker te gaan dan de communicatie met hun ex. Deze vaststelling opent het debat naar de rechten en plichten van biologische versus sociale ouders. Terwijl er in bepaalde landen een trend is in de richting van de erkenning van meervoudig ouderschap, stelt het Belgische model het biologisch ouderschap binnen de contouren van een huwelijk, en het twee-oudermodel erg centraal. In realiteit woont een groot deel van de kinderen gedurende een lange periode samen met een nieuwe partner van de vader of moeder, die vaak ook actief betrokken is bij de opvoeding van de kinderen en met wie ze doorgaans een goede band hebben (Vanassche & Matthijs, 2012; 2013).

De belangrijkste lessen die getrokken kunnen worden uit de Belgische regelgeving en de evaluaties die daarover zijn gedaan, zijn:

- Als koppels niet vrijwillig kiezen voor co-ouderschap, maar hiervoor naar de rechter moeten stappen, dan zijn het opvallend vaak de hoog-conflictueuze koppels die co-ouderschap opgelegd krijgen.
- Ouders zien het co-ouderschap vaak als een recht en de meest eerlijke oplossing. Dit is alleen vanuit het perspectief van de ouders geredeneerd, en niet altijd in het belang van het kind.
- Behalve de twee biologische ouders, zijn er ook anderen (zoals stiefouders) die een belangrijke rol in de opvoeding van het kind.

3.3.3 Australië

In Australië leidde in 1995 een aanpassing in de wet ertoe dat het gezamenlijk gezag doorloopt wanneer ouders met minderjarige kinderen besluiten uit elkaar te gaan. Een latere wetswijziging in 2006 had tot doel om er na scheiding voor te zorgen dat ouders niet langer gefocust zijn op het aanspannen van juridische procedures, maar juist op het voorkomen daarvan (Keogh, Smyth & Masardo, 2018). Eén van de pijlers in deze nieuwe procedure was het Family Dispute Resolution (FDR) traject. Dit is een buitengerechtelijk proces waarin een onafhankelijke bemiddelaar, een ervaren gedragswetenschapper of een jurist, de ouders assisteert in het oplossen van hun geschillen. Dit traject is alleen nodig wanneer ouders niet in staat zijn om gezamenlijk tot een invulling van de omgangsregeling te komen, maar verplicht alvorens de stap naar een gerechtelijke procedure gezet kan worden. Gerechtelijke procedures worden in Australië gezien als laatste redmiddel.¹² Opvallend is dat in deze wet van 2006 beschreven staat dat zowel de FDR-bemiddelaar als de rechter, verplicht zijn om in elke zaak het co-ouderschap als eerste optie in overweging te nemen. De rechter mag zelfs het co-ouderschap tegen de zin van één van de ouders in opleggen.

Antokolskaia et al. (2019) presenteert de drie opties die het huidige Australische systeem biedt aan ouders om de gevolgen van scheiding voor de kinderen te regelen: **(1) Het opstellen van een ouderschapsplan**. Dit is niet verplicht, maar wordt wel aangemoedigd. Een groot deel van de Australische ouders maakt op deze wijze afspraken over de kinderen, en voert deze uit zonder in aanraking te komen met het rechtssysteem. De ouders die niet in staat zijn om zelf afspraken te maken kunnen hulp krijgen van de FDR-aanbieders. De inschakeling van deze bemiddelaars, die neutraal zijn ten aanzien van de ouders, is wettelijk verplicht om de belangen van de kinderen voorop te stellen. Deze gratis of zwaar gesubsidi-

¹² Die ideologie daarachter is gebaseerd op de overtuiging dat als gescheiden ouders problemen hebben met het regelen van zaken rond hun kinderen, zij een relationeel en niet noodzakelijk een juridisch probleem hebben. Als het hen niet lukt om daarvoor een oplossing te vinden, zou het zo kunnen lopen dat het geschil aan een onafhankelijke derde moet worden voorgelegd die daarover een bindende beslissing neemt, maar het probleem moet niet vanaf het begin ervan als juridisch geschil worden aangemerkt (Parkinson, 2014). Een andere reden die door Antokolskaia et al. (2019) wordt genoemd is het ontlasten van het systeem van familierechten, omdat dit niet goed functioneert. Het heeft te kampen met onderbezetting, ontoereikende financiering, en een tijdrovende procesvoering in zaken op tegenspraak.

eerde ‘tussenstap’, waarin de bemiddelaars fungeren als toegangspoort tot alle soorten hulp die scheidende families nodig kunnen hebben (van bemiddeling tot behandelingen voor woedebeheersing of verslavingsproblematiek), draagt ertoe bij dat het Australische systeem erop gericht is om niet in gerechtelijke trajecten terecht te komen. (2) *Consent order*. In een consent order worden de afspraken van de ouders vermeld, maar met het belangrijke verschil ten opzichte van het ouderschapsplan dat dit plan ingediend wordt bij een griffier waardoor dit een afdwingbare gerechtelijke overeenkomst tussen de partijen wordt. Bijstand door een advocaat is niet verplicht. Ook de ouders die hiervoor opteren kunnen hulp krijgen van FDR-aanbieders. (3) *Parenting order*. Een geschil kan sinds 2006 niet direct aan de rechter voorgelegd worden, maar moet eerst door een FDR-voortraject als voorwaarde voor toegang tot een gerechtelijke procedure bij geschillen over kinderen. Andere toegangswegen naar een gerechtelijke procedure zijn onder andere vermoedens van kindermisbruik door één van de ouders; het verzoek is urgent; het verzoek betreft niet-naleving van een gerechtelijke beslissing die is genomen in de afgelopen twaalf maanden; een van de partijen is fysiek of psychisch niet in staat om aan het FDR-traject deel te nemen; andere omstandigheden die nopen tot een gerechtelijke regeling.

De Australische regering heeft in 2006 opdracht gegeven om de impact van de in 2006 doorgevoerde wetwijziging te evalueren (AIFS rapport: Kaspiew et al., 2009). Deze studie duurde drie jaar en behelsde een dataverzameling onder 28.000 respondenten: de scheidende ouders, bemiddelaars, juridisch deskundigen, en overige familieleden (grootouders). Het was een grootschalig, longitudinaal multidisciplinair onderzoek. Uit dit rapport volgt dat het aandeel kinderen in een co-ouderschapsetting sinds de invoering van de nieuwe wet in 2006 significant is gestegen en dat deze groei vooral veroorzaakt is doordat het mogelijk is geworden om het co-ouderschap op te leggen wanneer de ouders geen overeenstemming hebben bereikt: dit heeft geleid tot een stijging van het aantal co-oudersschappen in hoog conflictueuze situaties. De belangrijkste empirische bevinding die blijkt uit het AIFS-rapport is de volgende:

- Het doel van de wetshervorming uit 2006 om gescheiden ouders buiten de gerechtelijke procedures te houden is ruimschoots bereikt. Rond de 75 procent van alle ouders, bevraagd een jaar na hun separatie, heeft gerapporteerd dat zij binnen een jaar na de separatie afspraken over de kinderen hebben gemaakt, en dat deze afspraken op het moment van de bevraging nog standhielden. Iets meer dan de helft van hen heeft van een FDR-traject gebruikgemaakt en de andere helft heeft dit bereikt door met elkaar te blijven praten. Slechts drie procent van de ouders, die binnen een jaar de zaken rond de kinderen hebben geregeld, rapporteerde dat zij daarvoor een juridische procedure nodig hadden. Van alle mensen die van een FDR-traject gebruikgemaakt hebben, is rond de veertig procent erin geslaagd om afspraken te maken en niet te hoeven procederen. Rond de dertig procent van de mensen heeft wel gebruikgemaakt van een FDR-traject, maar slaagde er niet in om afspraken te maken. Zij kregen van de bemiddelende instantie geen doorverwijzing naar de rechter. Het merendeel van deze ouders gaf aan dat ook zij van plan waren om hun geschillen zelf op te lossen, en niet naar de rechter te gaan. Rond de twintig procent van de ouders kreeg wel een doorverwijzing van een FDR-practitioner wat hen de mogelijkheid gaf om een gerechtelijke procedure te starten. Het merendeel van ouders uit deze groep heeft ook daadwerkelijk een gerechtelijke procedure gestart. Deze ouders hadden een jaar na de separatie nog geen regeling met betrekking tot hun kinderen.

Daarnaast is er een drietal welzijnsbevindingen te rapporteren over de wetshervorming van 2006:

- Door het merendeel van de gescheiden ouders wordt het co-ouderschap geaccepteerd en berichten zij dat dit goed voor hen en de kinderen werkt, maar advocaten zijn minder positief over de uitwerking van de nieuwe wet dan de ouders. Zo beoordeelden zij de lange termijneffecten van de wetwijziging op het welzijn van de kinderen als negatief: 57 procent van de advocaten waren het niet tot helemaal niet eens met de stelling dat de wetsherziening in de meeste gevallen in het voordeel van de kinderen werkte, ten opzichte van dertig procent die het wel met deze stelling eens was. Een algemeen gedeelde opvatting onder advocaten was dat de focus meer kwam te liggen op ‘de rechten’ van de ouders, dan op de belangen van het kind.
- Wanneer één van de ouders zorgen had over de veiligheid van het kind bij de andere ouder (ongeveer 20% van alle ouders), hadden de kinderen in een co-ouderschapsetting een slechtere welzijnscore dan kinderen in goed functionerende co-oudersschapsgezinnen. Dit komt wellicht doordat de zorgen van de ouders vaak gepaard gingen met een hooggespannen conflict.

- De bevindingen over de effecten van het co-ouderschap op het welzijn van kinderen – voornamelijk gebaseerd op de longitudinale studie van gescheiden families – waren neutraal tot licht positief. Zelfs daar waar sprake was van een geschiedenis van geweld en voortdurende conflicten tussen de ouders, deden de kinderen in een co-ouderschapsetting het niet slechter dan kinderen in een andere regeling. Een mogelijke verklaring werd gezocht in de veronderstelling dat de conflicten en het geweld ten tijde van de interviews reeds lang tot het verleden behoorden.

In 2011 is er een nieuwe wetswijziging gekomen omdat, zoals al aangegeven was door de advocaten, de belangen van het kind in de verdrukking waren gekomen. Er waren in toenemende mate zorgen dat sommige kinderen blootgesteld werden aan geweld omdat het co-ouderschap verplicht was opgelegd (Chisholm, 2009; Kaspiew et al., 2009). Naar aanleiding hiervan is door de Australische regering besloten om een stap terug te zeten in de ontwikkeling richting volledige gelijkheid van ouders na scheiding en meer gewicht toe te kennen aan de bescherming van het kind tegen blootstelling aan geweld (Smyth & Chisholm, 2017).

De belangrijkste lessen die getrokken kunnen worden uit de Australische regelgeving en de evaluaties die daarover zijn gedaan, zijn:

- Het verplichten van bemiddeling alvorens een juridische procedure gestart kan worden, leidt tot een vermindering van het aantal procedures.
- Kinderen in situaties waarin één van de ouders zorgen heeft over de veiligheid van het kind als het bij de andere ouder is (wat vervolgens leidt tot hooggespannen conflict), hebben een slechtere welzijnsscore in vergelijking met kinderen van wie de ouders deze zorgen niet hebben.
- Het welzijn van kinderen in een co-ouderschapsetting waarin veel sprake is van conflict is niet slechter dan dat van kinderen in een co-ouderschapsetting waar geen of weinig sprake is van conflict. Dit kan wellicht verklaard worden doordat het conflict ten tijde van de meting al geruime tijd tot het verleden behoorde.
- Door het co-ouderschap als prioritair model in te schakelen wordt dit gezien als een 'recht' van de ouders en ligt er minder nadruk op de belangen van het kind. Naar aanleiding hiervan is co-ouderschap niet langer een prioritair model, maar wordt er meer rekening gehouden met de bescherming van het kind tegen blootstelling aan geweld.

Conclusie

4

4 Conclusie

4.1 Samenvatting

Om tot een onderbouwde conclusie te komen waarin antwoord wordt gegeven op de hoofdvraag of de belangen van kinderen en ouders na scheiding gediend worden met een wettelijk 50/50-uitgangspunt dat de zorgrechten en zorgplichten gelijk verdeelt over beide ouders, hebben wij een analytische opzet bestaande uit drie stappen uitgevoerd.

In **stap 1** onderzochten we of er verschillen in welzijn waarneembaar zijn tussen betrokkenen uit scheidingsgezinnen met co-ouderschap en betrokkenen uit scheidingsgezinnen zonder co-ouderschap. De betrokkenen werden onderverdeeld in kinderen en ouders. Uit de analyse van de literatuur bleek dat er veel empirisch onderbouwde positieve bevindingen voor co-ouderschap te vinden zijn. Zo is er voor kinderen gevonden dat het welzijn in algemene zin beter is (Poortman & Van Gaalen, 2017), zij minder last hebben van psychologische problemen (Bauserman, 2002; Westphal, 2015), emotionele problemen en gedragsproblemen (Amato & Gilbreth, 1999; Bauserman, 2002), het stressniveau lager is (Turunen, 2014), de relatie met beide ouders beter is (Sodermans & Vanassche, 2015; Westphal, 2015), en de relatie met grootouders van beide kanten beter is (Westphal, 2015). Voor ouders in een co-ouderschapsetting zijn er aanwijzingen dat zij een betere fysieke en emotionele gezondheid hebben in vergelijking met eenhoofdige gezinnen (Melli & Brown, 2008). Bewezen is dat er sprake is van een meer evenredige verdeling van de zorgtaken (Bakker, 2015) en daardoor voor moeders minder tijdsdruk (Botterman et al., 2015; Sodermans & Vanassche, 2015; Vanassche et al., 2015), waardoor moeders een meer gebalanceerd leven kunnen leiden en er minder sprake is van stress (Bakker, 2015), en er, eveneens voor moeders, meer ruimte beschikbaar is voor de carrière (Botterman et al., 2015; Sodermans & Vanassche, 2015; Vanassche et al., 2015), en meer kans op een nieuwe relatie (Bakker, 2015; Sodermans & Vanassche, 2015). Er kleeft echter ook een vastgestelde negatieve bevinding aan co-ouderschap voor kinderen en dat is instabiliteit als gevolg van het heen en weer verhuizen tussen beide ouders (Baude et al., 2016; Havermans & Matthijs, 2011; Havermans, Sodermans & Matthijs, 2015; Fehlberg et al., 2011; Vanassche et al., 2011). De empirisch onderbouwde negatieve resultaten van co-ouderschap op ouders hebben betrekking op vaders, dat zij meer tijdsdruk ervaren (Van der Heijden et al., 2016) en minder kans hebben op een nieuwe relatie (Bakker, 2015).

In **stap 2** onderzochten we of deze veelal positieve bevindingen verklaard kunnen worden door een causaal verband met de co-ouderschapsregeling. Op basis van de bestudeerde literatuur is het aannemelijk dat een groot deel van de verschillen in welzijn tussen gezinnen met en zonder co-ouderschapsregeling niet het gevolg zijn van de co-ouderschapsregeling, maar van selectie-effecten. De belangrijkste selectiekenmerken zijn: een relatief hoge sociaaleconomische status (Bakker, 2015) (onderverdeeld in hoogopgeleid zijn (Bakker & Mulder, 2013; Poortman & Van Gaalen, 2017; Spruijt & Duindam, 2009) en over veel economische hulpbronnen beschikken (Bakker & Mulder, 2013; Poortman & Van Gaalen, 2017; Westphal, 2015)), een relatief lage mate van conflict tussen de ouders, zowel voor als na de scheiding (Poortman & Van Gaalen, 2017; Spruijt & Duindam, 2009; Spruijt & Kormos, 2014; Steinbach, 2018; Westphal, 2015), en een relatief hoge mate van betrokkenheid van beide ouders bij de opvoeding (Bakker, 2015; Sodermans & Vanassche, 2015). Er zijn echter ook studies die concluderen dat de voordelen van co-ouderschap voor het welzijn van kinderen overeind blijven, ook als er niet aan (alle) selectiekenmerken voldaan wordt (Nielsen 2017; Nielsen 2018; Turunen, 2017). Hoewel deze tegengeluiden bestaan, lijkt het waarschijnlijk dat de positieve uitwerkingen van een co-ouderschapsetting op het welzijn van kinderen niet per se een causaal verband vertonen met de co-ouderschapsregeling, maar dat deze positieve uitwerkingen veelal op een andere manier verklaard kunnen worden, namelijk op basis van een aantal selectiekenmerken. Deze belangrijkste criteria zijn: een hoge sociaaleconomische status, een lage mate van conflict, en een goede ouder-kindrelatie. Deze selectiviteit zal bij een wettelijke invoering ervan grotendeels verdwijnen, wat de reden is om in de volgende stap te kijken naar de ervaringen van andere landen die co-ouderschap hebben gestimuleerd via wetgeving.

In **stap 3** wierpen we een blik op andere landen die het co-ouderschap reeds als prioritair model hebben ingevoerd, om te leren wat de uitwerking hiervan is. Drie landen stonden hierin centraal: Zweden, België en Australië. Na bestudeerd te hebben wat de uitwerkingen zijn van de invoering van co-ouderschap als prioritair model (wat het dichtst in de buurt komt van een wettelijke invoering van een 50/50-verdeling)

zijn de belangrijkste uitkomsten dat: (1) co-ouderschap geen oplossing is om meer communicatie en/of samenwerking tussen de ouders te bewerkstelligen en ook niet om conflicten tussen ouders te beheersen, (2) dat er bij co-ouderschap als prioritair model teveel wordt uitgegaan van de ouders, die vijftig procent als het hoogst haalbare gaan beschouwen waarop zij 'recht' denken te hebben en mogelijk de belangen van het kind te weinig in het oog houden. Omdat beide punten een negatieve uitwerking hebben op het welzijn van het kind, heeft er in Zweden een hervorming van de wet plaatsgevonden: in het huidige systeem is de Zweedse rechtbank verplicht om alert te zijn op risicofactoren, zoals ouders die elkaar diep wantrouwen en ouderlijke onverzettelijkheid. Ook in Australië hebben de negatieve effecten van het verplichten van co-ouderschap ertoe geleid dat co-ouderschap niet langer een prioritair model is, en dat er meer rekening gehouden dient te worden met de bescherming van het kind tegen blootstelling aan geweld. Ten slotte wil ook België het co-ouderschapmodel als prioritair model herzien en meer inzetten op begeleiding van scheidende koppels.

4.2 Conclusie

In de laatste jaren is in Nederland het co-ouderschapmodel het ideaalbeeld geworden dat wij als samenleving vooropstellen. Het benadrukt de gelijkwaardigheid van vader en moeder en veelvuldige onderzoeken rapporteren over de voordelen die betrokkenen in een co-ouderschapsetting hebben ten opzichte van betrokkenen in andersoortige regelingen. Uit ons onderzoek blijkt echter dat niet aangetoond is dat deze voordelen een causaal verband hebben met de co-ouderschapsregeling. Overigens staat ook het omgekeerde niet vast, dus dat er *geen* causaal verband zou zijn. Ten minste een deel van de voordelen lijkt te kunnen worden verklaard door specifieke kenmerken waaraan ouders die voor co-ouderschap kiezen voldoen. Als na wettelijke invoering van een 50/50-verdeling deze selectiviteit wegvalt, blijkt (uit de evaluaties hiervan in Zweden, België en Australië) dat er schadelijke neveneffecten kunnen optreden. Ons onderzoek leert dat de literatuur geen argumenten levert voor een conclusie dat een wettelijk uitgangspunt voor een gelijke verdeling van zorgrechten en zorgplichten wenselijk zou zijn om de belangen van kinderen en ouders bij echtscheiding te dienen. Zo suggereert het empirische bewijs dat aanpassing van de wetgeving geen positieve gevolgen heeft. Ten eerste, de belangen van de ouders worden er niet mee gediend, omdat – wanneer wij belangen gelijkstellen aan welzijn – deze regeling niet meer communicatie en/of samenwerking tussen de ouders bewerkstelligt en ook het aantal conflicten tussen de ouders niet beheerst. Dit zou, naar Australisch voorbeeld, wel bereikt kunnen worden door het (verplicht) aanbieden van scheidingseducatie en/of bemiddeling. Ten tweede, wanneer we het welzijn van kinderen in gedachten houden, beantwoorden wij de hoofdvraag ook negatief. Bij een wettelijke invoering van een 50/50-verdeling als prioritair model wordt er teveel geredeneerd vanuit het perspectief van de ouders. Op basis van de bevindingen uit de andere landen is het erg waarschijnlijk dat ouders de vijftig procent als het hoogst haalbare gaan beschouwen waarop zij 'recht' denken te hebben. Er kan in dat geval voorbij gegaan worden aan wat het beste is voor het kind.

Dit onderzoek heeft laten zien dat wat het beste is voor een kind, valt samen te vatten onder het overkoepelende idee: hoe minder conflict, hoe beter het welzijn van het kind. Zoals gezegd is het niet waarschijnlijk dat een opgelegde 50/50-verdeling een verbetering teweeg brengt in communicatie en/of samenwerking tussen de ouders óf het aantal conflicten reduceert, terwijl dit nu juist een voorwaarde lijkt te zijn voor het succes van co-ouderschap. Voor de kinderen in laag-conflicteuze situaties heeft het co-ouderschap wel voordelen, maar voor deze groep zou de invoering van een wettelijk 50/50-uitgangspunt weinig verschil uitmaken: de betrokkenen in deze situatie zijn goed in staat om zelf afspraken te maken over de invulling van het ouderschap. In onze opinie is de belangrijkste voorwaarde waaronder een invoering van een 50/50-regeling als wettelijk uitgangspunt wel nuttig zou kunnen zijn om het te combineren met een langdurige verplichte vorm van bemiddeling, én om per situatie te kijken of de belangen van het kind hier ook mee gediend zijn; het vaststellen van een zorg- en omgangsregeling is geen kwestie van *one size fits all*, maar vereist maatwerk (Hendriks, 2012; Pruett & DiFonzo, 2014).

Als toch overwogen zou worden om een wettelijk uitgangspunt voor een gelijke verdeling van zorgrechten en zorgplichten in te voeren, is het wenselijk om antwoord op de volgende selectie van vragen te zoeken, die eerder al door Fehlberg et al. (2011) zijn opgeworpen:

- Moet wetgeving gericht zijn op de totstandkoming van één enkele standaardovereenkomst of zou zij ouders meer moeten aanmoedigen om zich te concentreren op de behoeften van hun kinderen?
- Er moet goed nagedacht worden over hoe invoering van een 50/50-verdeling overkomt op ouders. Gaan zij dit zien als hun recht? Krijgen zij het gevoel geen goede ouders te zijn, als zij deze verdeling niet volgen?
- Als er besloten wordt tot een wettelijke invoering van een 50/50-verdeling, wat voor soort doorlopende ondersteuning en middelen, zoals bemiddeling, zouden er beschikbaar zijn om hun co-ouderschap werkbaar te maken?
- Welke middelen zouden nodig zijn om ervoor te zorgen dat wetgeving voor co-ouderschap niet leidt tot een grotere blootstelling of risico voor kinderen aan geweld?

4.3 Beperkingen en vragen voor de toekomst

Er is een aantal (methodologische) beperkingen te benoemen in de literatuur waarop dit onderzoek zich baseert. Zo is er veel cross-sectioneel onderzoek en maar weinig longitudinaal onderzoek gedaan naar de causaliteit tussen enerzijds de omgangsregeling na scheiding en anderzijds het welzijn van het kind en de ouders. In het cross-sectionele en in het (weinig) longitudinale onderzoek dat wel is gedaan is niet altijd gecontroleerd voor potentieel relevante factoren, zoals: opleidingsniveau, de sociaaleconomische positie van ouders, de mate van ouderlijk conflict, en de verdeling van zorgtaken van voor de scheiding. Ook is er veel literatuur *over* kinderen, maar niet *van* kinderen terwijl het perspectief van het kind erg belangrijk is. In de literatuur die gaat over kinderen is vervolgens vaak geen onderscheid gemaakt in leeftijd. Als dit wel gedaan is dan ontbreekt vrijwel altijd de groep van kinderen jonger dan zeven jaar. Het strekt tot aanbeveling om eerst meer onderzoek te doen naar de effecten van omgangsregeling op deze groep (vanuit het perspectief van het kind) voordat overgegaan wordt op eventuele wetswijzigingen. Bovendien wordt co-ouderschap in de verschillende artikelen op verschillende manieren gedefinieerd en kan het variëren van dertig tot vijftig procent per ouder. Dit beïnvloedt soms de uitkomsten. Verder wordt co-ouderschap vaak vergeleken met moedergezinnen, en weten we niet veel over vaders in eenoudergezinnen. Ook weten we weinig over het welzijn van de ouder bij wie het kind niet of nauwelijks verblijft. Tot slot wordt in de literatuur niet altijd een duidelijk onderscheid gemaakt tussen de effecten van verblijfsco-ouderschap en die van gezagsco-ouderschap.

REGIOPLAN
BELEIDSONDERZOEK

Bibliografie

5

5 Bibliografie

- Amato, P. R. (2010). Research on divorce: Continuing trends and new developments. *Journal of Marriage and Family*, 72(3), 650–666.
- Amato, P. & Afifi, T. (2013). Feeling caught between parents: Adult children's relations with parents and subjective well-being. *Journal of Marriage and Family* 2006, 68, 222-235
- Amato, P. & Gilbreth, J. (1999). Nonresident fathers and children's well-being: A meta-analysis. *Journal of Marriage and the Family*, 61(3), 557-573.
- Anthonijsz. I., Spruijt, E., Zwikker, N. (2017). *Richtlijn Scheiding en problemen van jeugdigen voor jeugdhulp en jeugdbescherming*. (3^e herziene druk). Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Antokolskaia, M., Jeppesen de Boer, C., Ruitenbergh, G., Schrama, W., van der Valk, I., & Vrolijk, P. (2019). *Naleving van contact-/omgangsafspraken na scheiding: Een rechtsvergelijkend en sociaalwetenschappelijk perspectief*. Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam - Amsterdams centrum voor familierecht (ACFL).
- Bakker, W. (2015). *Post-separation families: Residential arrangements and everyday life of separated parents and their children*. Proefschrift: Universiteit van Amsterdam
- Bakker, W. & Mulder, C. (2013). Characteristics of post-separation families in the Netherlands: shared residence versus resident mother arrangements. *GeoJournal*, 78(5), 851-866.
- Baude, A., Pearson, J. & Drapeau, S. (2016). Child adjustment in joint physical custody versus sole custody: A meta-analytic review. *Journal of Divorce & Remarriage*, 57(5), 338-360.
- Bauserman, R. (2002). Child adjustment in joint-custody versus sole-custody arrangements: A meta-analytic review. *Journal of Family Psychology*, 16(1), 91-102.
- Bergström, M., Modin, B., Fransson, E., Rajmil, L., Berlin, M., Gustafsson, P. A., & Hjern, A. (2013). Living in two homes—A Swedish national survey of wellbeing in 12 and 15 year olds with joint physical custody. *BMC Public Health*, 13, 868-875.
- Botterman, S., Sodermans, A., Matthijs, K. (2015). The social life of divorced parents. Do custody arrangements make a difference in divorced parents' social participation and contacts? *Leisure Studies*, 34(4), 487-500.
- Cavanagh, S. & Huston, A. (2008). The timing of family instability and children's social development. *Journal of Marriage and the Family*, 70(5), 1258-1270.
- Chisholm, R. (2009). Family courts violence review—A report by Professor Richard Chisholm AM. Canberra, Australia: Australian Government Attorney General's Department.
- Dijk, van, R., Valk, van der, I., Deković, M. & Branje, S. (2020). A meta-analysis on interparental conflict, parenting, and child adjustment in divorced families: Examining mediation using meta-analytic structural equation models. *Clinical Psychology Review*, 79.
- Emery, R., Otto, R., & O'Donohue, W. (2005) A critical assessment of child custody evaluations: Limited science and a flawed system, *Psychological Science in the Public Interest*, 6(1), 1-29.
- Fehlberg, B., Smyth, B., Maclean, M., & Roberts, C. (2011). Caring for children after parental separation: would legislation for shared parenting time help children? Oxford, UK: Department of Social Policy and Intervention, Oxford University.
- Fosco, G. & Grych, J. (2010). Adolescent triangulation into parental conflicts: longitudinal implications for appraisals and adolescent-parent relations. *Journal of Marriage and Family*, 72, 254-266.
- Geurts, T. (2017). Woonarrangementen van kinderen na scheiding, contactverlies met de uitwonende ouder en de effectiviteit van het ouderschapsplan. Bevindingen uit recente promotieonderzoeken. Den Haag: WODC. Memorandum 2017-1.
- Gilmore, S. (2006) Contact/Shared residence and Child Well-Being: Research Evidence and its Implications for Legal Decision-Making. *International Journal of Law, Policy and the Family* 20, 344-365.
- Harris-Short, S. (2010). Resisting the march towards 50/50 shared residence: rights, welfare and equality in post-separation families. *The Journal of Social Welfare and Family Law*, 32(3), 257-274.
- Havermans, N., Sodermans, A., Matthijs, K. (2015). Residential arrangements and children's school engagement: The role of the parent-child relationship and selection mechanisms. *Youth & Society*, 49(8)
- Haux, T., McKay, S. & Cain, R. (2017) Shared care after separation in the UK: limited data, limited practice? *Family Court Review*, 55(4), 572-585.

- Van der Heijden F., Poortman, A., Van der Lippe, T. (2016). Children's Postdivorce Residence Arrangements and Parental Experienced Time Pressure. *Journal of Marriage and Family*, 78(2), 468-481.
- Hendriks, J. A. M. (2012). Passende contactregelingen? Maatwerk! Tijdschrift relatierecht en praktijk, 6, 255- 259.
- Hendriks, J. (2018). Kan ik het nou eens een keer zelf bepalen? Zorg- en contactregelingen met pubers. *Tijdschrift Relatierecht en Praktijk*, 2, 35-40.
- Kalmijn, M. (2016). Father-child contact, interparental conflict, and depressive symptoms among children of divorced parents. *European Sociological Review*, 32, 68-80.
- Kalmijn, M. & De Graaf, P. (2000). Gescheiden vaders en hun kinderen: Een empirische analyse van voogdij en bezoeksfrequentie. *Bevolking en Gezin*, 29, 59-84.
- Kaspiew, R., Gray, M., Weston, R., Moloney, L., Hand, K., Qu, L., & the Family Law Evaluation Team. (2009). Evaluation of the 2006 family law reforms. Melbourne, Australia: Australian Institute of Family Studies.
- Keogh, E., Smyth, B., & Masardo, A. (2018). Law Reform for Shared-Time Parenting after Separation. *SaCJL*, 30, 518-544..
- McIntosh, J. (2009). Legislating for shared parenting: Exploring some underlying assumptions. *Family Court Review*, 47, 389-400.
- Melli, M., & Brown, P. (2008). Exploring a new family form - the shared time family. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 22(2), 231-269.
- Newnham, A. (2011). 'Shared residence: lessons from Sweden, *Child and Family Law Quarterly*, 2, 251-267.
- Nielsen, L. (2017). Re-examining the Research on Parental Conflict, Co-parenting, and Custody Arrangements. *Psychology, Public Policy, and Law*, 23, 211-231.
- Nielsen, L. (2018). Joint versus sole physical custody: Children's outcomes independent of parent-child relationships, income, and conflict in 60 studies. *Journal of Divorce & Remarriage*, 59, 247-281.
- Nikolina, N. (2015). *Divided Parents, Shared Children : Legal aspects of (residential) co-parenting in England, the Netherlands and Belgium*. Proefschrift: Utrecht University
- Norges Offentlige Utredninger, Barnefordelingsaker - avgjørelsesorgan, saksbehandlingsregler og delt bosted, NOU (1998):17 (Barne- og familiedepartementet, 1998) at [12.4.1].
- Parkinson, P. (2014). The payoffs and pitfalls of laws that encourage shared parenting: lessons from the Australian experience. *Dalhousie Law Journal*, 37(1), 301-343.
- Poortman, A., & Van Gaalen, R. (2017). Shared residence after separation: A review and new findings from the Netherlands. *Family Court Review*, 55, 531-544.
- Poortman, A., Van der Lippe, T., & Boele-Woelki, K. (2014). *Codebook of the survey new families in the Netherlands (NFN): First wave*. Utrecht, Netherlands: Utrecht University.
- Portegijs, W. & Van den Brakel, M. (2018) Emancipatiemonitor 2018. Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP)
- Pruett, M. K., & DiFonzo, J. H. (2014). Closing the Gap: Research, Policy, Practice, and Shared Parenting. *Family Court Review*, 152, 2 – 45.
- Rejmer, Vårdnadstvister: En Rättssociologisk Studie av Tingsrätts Funktion vid Handläggning av Vårdnadskonflikter med Utgångspunkt från Barnets Bästa (Lund Studies in the Sociology of Law, (2003), at p206, pp73-76.
- Schrodt, P., & Shimkowski, J. (2013). Feeling caught as a mediator of co-parental communication and young adult children's mental health and relational satisfaction with parents. *Journal of Social and Personal Relationships* 2013, 30, 977-999.
- Singer, A. (2009). Active parenting or Solomon's justice? In: K. Boele-Woelki (red.), *Debates in family law around the globe at the dawn of the 21st century*, Antwerpen-Oxford, Intersentia.
- Smyth, B., & Chisholm, R. (2017). Shared-Time Parenting After Separation in Australia: Precursors, Prevalence, and Postreform Patterns: Shared-Time Parenting in Australia. *Family Court Review*, 55(4), 586-603.
- Smyth, B., McIntosh, J., Emery, R., & Howarth, S. (2016). Shared-time parenting: Evaluating the evidence of risks and benefits to children. In L. Drozd, M. Saini, & N. Olesen (Eds.), *Parenting plan evaluations: Applied research for the family court*, 118-169. Oxford University Press

- Socialstyrelsen (The National Board of Health and Welfare), *Växelvís boende. Att bo hos pappa och mamma fast de inte bor tillsammans* (Alternating residence. To live with dad and mum even when they are not living together), 2004, p. 7.
- Sodermans, A. & Vanassche, S. (2015). Twintig jaar co-ouderschap in Vlaanderen: een stand van zaken. *Sociologos*, 36 (4), 384-392.
- Sodermans, A., Vanassche, S. & Matthijs, K. (2011). Gedeelde kinderen en plusouders: de verblijfsregeling en de gezinssituatie na scheiding. In Mortelmans D., Pasteels I., Bracke P., Matthijs K., Van Bavel J., Van Peer C. (Eds.), *Scheiding in Vlaanderen*, 135-151. Leuven: Acco.
- Sodermans, A., Vanassche, S., Matthijs, K. (2013). Verblijfsregelingen en welbevinden van kinderen: Verschillen naar gezinskenmerken. *Relaties en Nieuwe Gezinnen*, 3(11), 1-29.
- Spruijt, E. (2015). Twaalf belangen van scheidingskinderen. Z.u.
- Spruijt, E., & Duindam, V. (2009). Joint physical custody in the Netherlands and the well-being of children. *Journal of Divorce and Remarriage*, 51(1), 65-82.
- Spruijt, E., & Kormos, H. (2014). Handboek scheiden en de kinderen. Voor de beroepskracht die met scheidingskinderen te maken heeft (tweede, geheel herziene druk). Bohn Stafleu van Loghum.
- Statens Offentliga Utredningar, Vårdnad - Boende - Umgänge. Barnets bästa, föräldrars ansvar, SOU 2005:43 (Fritzes Offentliga Publikationer, 2005), at p43.
- Steinbach, A. (2018). Children's and Parents' Well-Being in Joint Physical Custody: A Literature Review. *Family Process* 58(2), 353-369.
- Tomassen-Van der Lans, M. (2015). *Het verplichte ouderschapsplan: regeling en werking*. Proefschrift: Vrije Universiteit Amsterdam.
- Turunen, J. (2017). Shared Physical Custody and Children's Experience of Stress. *Journal of Divorce & Remarriage* 58(5), 371-392.
- Valk, I. van der, & Spruijt, E. (2013). Het ouderschapsplan en de effecten voor de kinderen. In M. J. Ter Voert & T. Geurts, *Evaluatie ouderschapsplan: Een eerste verkenning*. Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.
- Vanassche, S., Matthijs, K. (2012). Deeltijds versus voltijds stiefouderschap. De relatie tussen stiefouders en stiefkinderen in moedergezinnen, vadergezinnen en verblijfscoouderschap na scheiding. *Tijdschrift voor Sociologie*, 33(3-4), 267-295.
- Vanassche, S., Matthijs, K. (2013). Verblijfsco-ouderschap en de relaties tussen ouders en stiefouders. *Relaties en Nieuwe Gezinnen*, 3(4), 1-33.
- Vanassche, S. (Ed.), Sodermans, A., Botterman, S., Corijn, M., Dekeyser, G., Havermans, N., Matthijs, K. (2011). *Congresboek Leuven Adolescenten en Gezinnenonderzoek*, september 2011. Leuven: KU Leuven Centrum voor Sociologisch Onderzoek.
- Vanassche, S., Sodermans, A., Matthijs, K., & Swicegood, G. (2013). Commuting between two parental households: The association between joint physical custody and adolescent well-being following divorce. *Journal of Family Studies*, 19, 139-158.
- Voert, M. ter, & Geurts, T. (2013). *Evaluatie ouderschapsplan: Een eerste verkenning*. Den Haag: WODC.
- Westphal, S. (2015). *Are the kids alright? Essays on postdivorce residence arrangements and children's well-being*. Proefschrift: Utrecht University.

REGIOPLAN
BELEIDSONDERZOEK

Bijlagen

B

Bijlage 1 – Tabel methodologische kenmerken

Overzichtstabel methodologische kenmerken geraadpleegde literatuur

Uit deze overzichtstabel blijkt dat er vrijwel geen longitudinale studies zijn gedaan, maar wel veel overzichtsstudies en ook enkele meta-analyses. Indien in deze tabel vakjes leeg zijn, dan betekent dat dat deze informatie in het artikel niet opgenomen is.

Auteurs en jaartal	Type studie	Sample (N studies) (N participanten)	Jaartallen gepubliceerde studies/dataverzameling	Geografische spreiding	Verdeling van co-ouders- schap
Amato en Gilbreth 1999	Meta-analyse	63 studies	1970-1998	VS	
Antokolskaia et al. 2019 Hoofdstuk 5 ¹³	Empirisch: diepte-interviews	9 professionals 18 ouders 12 jongvolwassenen (20-25 jaar)	recent	Nederland	'ongeveer gelijke mate'
Anthonijsz et al. 2017	Literatuuronderzoek Gesprekken met pro- fessionals		2007-2017	Nederland	
Bakker 2015 Hoofdstuk 2 (ook naar verwezen als Bakker & Mulder, 2013)	Data-analyse: longitu- dinale data Empirisch: diepte-interviews	675 ex-partners met min- stens 1 minderjarig kind 35 ex-partners (getrouwd of niet) met minstens 1 gezamenlijk kind jonger dan 18.	Netherlands Kinship Panel Study (NKPS, Wave 1 en 2): 2002/2003 en 2006/2007 en vragenlijst Scheiding in Nederland (SIN): 1998 Selectie van responden- ten uit de NKPS	Nederland	
Bakker 2015 Hoofdstuk 3	Empirisch: diepte-interviews	18 scheidingsgezinnen: 8 co-ouderschap en 10 moedergezinnen	2008 – 2009	Nederland	12 nachten per 4 weken: 43%-57%
Baude et al. 2016	Meta-analyse	19 studies	1986 – 2013	Europa, VS, Australië	70%-30%
Bauserman 2002	Meta-analyse	33 studies (waarvan 22 niet gepubliceerd)	1980 – 2001 (niet gepubliceerd)	VS	25%-75%
Botterman et al. 2015	Empirisch: cross-sectionele vragenlijsten	1506 gescheiden ouders met verschillende omgangsregelingen	Scheiding in Vlaanderen: 2009-2010	Vlaanderen	
Dijk, van et al. 2020	Meta-analyse	131 studies, allemaal ge- richt op ouderlijke con- flicten na scheiding en ne- gatieve gevolgen bij kin- deren	1987-2019	Europa, VS, Azië	
Emery et al. 2005	Literatuuronderzoek		1991-2005	VS	
Fehlberg et al. 2011	Literatuuronderzoek		1998-2011	Australië, VS, Europa	

¹³ In deze studie wordt een veelheid aan invalshoeken belicht en methoden gebruikt. Wij verwijzen vooral naar informatie uit Hoofdstuk 5, de sociaalwetenschappelijk analyse, en benoemen omwille van het overzicht alleen de kenmerken van dit hoofdstuk.

Vervolg overzichtstabel

Auteurs en jaartal	Type studie	Sample (N studies) (N participanten)	Jaartallen gepubliceerde studies/dataverzameling	Geografische spreiding	Verdeling van co-ouder- schap
Geurts 2017	Literatuuronderzoek	9 promotieonderzoeken	2013 – 2016	Nederland	'ongeveer een gelijk aantal dagen en nachten per week'
Heijden, van der, et al. 2016	Empirisch: cross-sectionele vragenlijsten	1874 gescheiden vaders en 2586 gescheiden moe- ders met minderjarige kinderen en verschillende omgangsregelingen	New Families in the Netherlands (NFN): 2012 – 2013	Nederland	'equal amount of time'
Kalmijn 2016	Empirisch	Leerlingen met geschei- den ouders die (deels) bij hun moeder wonen uit 200 middelbare school- klassen per land	2010	Nederland, Duits- land, VK, Zweden	'living about half of the time (or more) in a se- cond home'
Kaspiew et al. 2009	Empirisch	17 studies bestaande uit 28.000 ouders en bemid- delaars	1) Longitudinal Study of Separate Families (LSSF Wave 1): 2008	Australië	
McIntosh 2009	Literatuuronderzoek		1991-2009	Australië	
Melli & Brown 2008	Empirisch: cross-sectionele vragenlijsten	590 co-ouders en 190 moeders met volledig gezag	(1) Telefonische inter- views met twee random samples uit de Wisconsin Court Record Data (WCRD), 1980-2002 (2) administratieve data uit de WCRD, 1980-2002	Winsconsin, VS	70%-30%
Nielsen 2017	Literatuuronderzoek	44 studies	1991-2017	Australië, Amerika, Europa	
Nielsen 2018	Literatuuronderzoek	60 studies	1992-2018	Australië, Ame- rika, Europa	
Nikolina 2015	Literatuuronderzoek			Engeland, Nederland, België	
Poortman & Van Gaalen 2017	Literatuuronderzoek Empirisch: cross-sectionele vragenlijsten		New Families in the Netherlands (NFN): 2012-2013	Nederland	'an equal amount of time'
Portegijs & Van den Brakel 2018	Empirisch: cross-sectionele vragenlijsten	Sociaal en Cultureel Plan- bureau Centraal Bureau voor de Statistiek	2018	Nederland	
Pruett & Barker 2009	Literatuuronderzoek	41 studies	1979-2005	VS	

Vervolg overzichtstabel

Auteurs en jaartal	Type studie	Sample (N studies) (N participanten)	Jaartallen gepubliceerde studies	Geografische spreiding	Verdeling van co-ouder- schap
Rejmer 2003	Documentanalyse Empirisch: cross-sectionele vragenlijsten	114 dossiers van juridi- sche procedures 107 gescheiden ouders 221 professionals: rech- ters, advocaten, maat- schappelijk werkers		Zweden	
Smyth et al. 2016	Literatuuronderzoek				
Singer 2009	Literatuuronderzoek			Zweden	
Sodermans & Vanas- sche 2015	Literatuuronderzoek		2002-2015	België	
Sodermans, Vanassche & Matthijs 2013	Literatuuronderzoek			België	
Spruijt & Duindam 2009	Empirisch: cross-sectionele vragenlijsten	3561 kinderen, 10-16 jaar	Youth and Families, Uni- versiteit Utrecht, 2006, 2007, 2008	Nederland	
Spruijt & Kormos 2014	Empirisch: cross-sectionele vragenlijsten Literatuuronderzoek; Juridisch onderzoek	4411 kinderen uit groep 7 en 8 (gemiddeld 12,8 jaar)	Scholieren en Gezinnen 2010 (S&G 2010): 2006- 2009	Nederland	3 à 4 nachten per week: 43%-57%
Steinbach 2018	Literatuuronderzoek	40 studies	2007-2018	Noord-Amerika, Australië en Eu- ropa	25%-75%
Tomassen – Van der Lans 2015	Literatuuronderzoek 2 expertmeetings			Nederland	
Turunen 2017	Empirisch: cross-sectionele vragenlijsten	807 kinderen (10-18 jaar)	2001-2003	Zweden	‘equal, or near equal, time with both parents’
Vanassche et al. 2013	Empirisch: cross-sectionele vragenlijsten	1570 kinderen met ge- scheiden ouders	LAGO-project: 2008-2011	België	
Valk, van der & Spruijt 2013	Empirisch: cross-sectionele vragenlijsten	2414 scholieren uit ver- schillende gezinssituaties	Scholieren & Gezinnen: 2013	Nederland	
Voert, Ter & Geurts 2013	Literatuuronderzoek Expertmeetings Empirisch: interviews Meta-analyse	Centraal Bureau voor de Statistiek	Scholieren & Gezinnen: 2013	Nederland	

Vervolg overzichtstabel

Auteurs en jaartal	Type studie	Sample (N studies) (N participanten)	Jaartallen gepubliceerde studies	Geografische spreiding	Verdeling van co-ouder- schap
Westphal 2015	Empirisch: cross-sectionele vragenlijsten	1) 808 gescheiden ouders met gezamenlijke kin- deren onder de 18 ten tijde van scheiding 2) 3355 gescheiden ou- ders die rapporteren over het welzijn van 2652 kin- deren (4-16 jaar)	1) Scheiding in Nederland (SIN): 1998 2) New Families in the Netherlands (NFN): 2012-2013	Nederland	NFN: 'about equally with both parents'

Bijlage 2 – Begeleidingscommissie

Leden begeleidingscommissie

De heer prof. dr. A.C. Liefbroer Voorzitter begeleidingscommissie	Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut - (NIDI)
Mevrouw dr. M.J. ter Voert Lid begeleidingscommissie	Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC)
Mevrouw dr. M. Turina – Tumewu Lid begeleidingscommissie	Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC)
Mevrouw A.L. Aldewereld MSc Lid begeleidingscommissie	MinJenV - DG Straffen en Beschermen (DG SenB)
Mevrouw dr. I.E. van der Valk Lid begeleidingscommissie	UU - Faculteit Sociale Wetenschappen

REGIOPLAN
BELEIDSONDERZOEK

RegioPlan
Jollemanhof 18
1019 GW Amsterdam
T +31(0)20 531 53 15
www.regioplan.nl